

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Diplomová práce

Etická dilemata v pomáhajících profesích pracujících s týranými
a zneužívanými dětmi z pohledu různých etických přístupů

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Elichová, Ph.D.

Autor práce: Bc. Eliška Fousková
Studijní obor: Etika v sociální práci
Ročník: 3.

2011

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů, zdrojů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu práce s databází kvalifikačních prací theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Litoměřicích 24. 3. 2011

Děkuji vedoucí této diplomové práce Mgr. Markétě Elichové, Ph.D. za její ochotu a vstřícnost pomoci při psaní práce, za rady, připomínky a metodické vedení.

Dále bych ráda poděkovala doc. Jindřichu Šrajerovi, Dr.theol. za podnětnou pomoc při zpracování etických částí.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 METODIKA	8
2 TÝRANÉ A ZNEUŽÍVANÉ DÍTĚ	10
2.1 Dítě.....	10
2.2 Týrání a zneužívání.....	11
2.3 Rodina	13
3 POMÁHAJÍCÍ PRACOVNÍCI	15
3.1 Skupina pracovníků lepší než jednotlivci	17
3.1.1 Policisté	17
3.1.2 Pedagogičtí pracovníci	18
3.1.3 Zdravotníci	19
3.1.4 Sociální pracovníci.....	19
3.2 Spolupráce	20
4 CO MÁ VLIV NA POMÁHAJÍCÍ PRÁCI A ROZHODOVÁNÍ	21
4.1 Člověk a vztahy.....	21
4.2 Motivace k jednání	22
4.3 Pocit moci	23
4.4 Pracoviště.....	23
4.5 Hodnoty.....	24
4.6 Politika a ekonomika.....	24
4.7 Víra a náboženství	25
4.8 Kultura.....	25
4.9 Společnost.....	26
4.10 Etické kodexy	27

5	ETIKA	28
	5.1 Uplatnění etiky	30
	5.2 Etická dilemata a problémy	31
6	HLAVNÍ ETICKÁ DILEMATA A PROBLÉMY	33
	6.1 Zájem společnosti nebo zájem jedince.....	34
	6.2 Zasáhnout nebo nechat být	39
	6.3 Profesionální nebo spontánní přístup	43
	6.4 Neutralita nebo favoritismus	45
	6.5 Vztah.....	49
	6.6 Pravidla organizace.....	52
	6.7 Odpovědnost.....	54
	6.8 Pravomoci	57
	6.9 Byrokracie.....	60
7	NAVRHOVANÁ ŘEŠENÍ	64
	ZÁVĚR	67
	Seznam použitých zdrojů:.....	69
	Seznam příloh	73
	Abstrakt.....	89
	Abstract.....	90

ÚVOD

Vzhledem k oboru studia se v této práci zaměřím na problematiku, která propojuje praktické vykonávání pomáhajících profesí s oblastí, která nás všechny velmi ovlivňuje, aniž bychom si to mnohokrát uvědomovali, a tou je oblast etiky. Konkrétně půjde o jednotlivé etické teorie, které je možno aplikovat na problémy vznikající v praxi pomáhajících profesí. Budu se zajímat o to, co potkává pomáhající pracovníky při výkonu jejich profese a při rozhodování, jak vzniklé situace řešit. S jakými dilematickými situacemi přicházejí do styku a jak lze tyto problémy nebo dilemata řešit.

V každodenním životě jsme všichni zvyklí rozhodovat, volit mezi možnostmi. Stejně to je i při výkonu profese, jejímž posláním je být nápomocný lidem, kteří si neví rady, kteří potřebují pomoc, protože vlastními silami svou situaci nevyřeší, nebo nemají potřebné prostředky k tomu, aby tak učinili. V oblasti pomáhajících profesí je toto rozhodování složitější a problematičtější především v tom, že se dané rozhodnutí netýká osoby, která rozhoduje, ale následky rozhodnutí se vždy promítnou do životů druhých lidí. Výkon těchto profesí je tedy podmíněn zejména vůlí pomáhajícího pomoci a ochotou chtít pomoci lidem, kteří si nevědí rady. Zaměřím se na konkrétní dilemata z praxe pomáhajících pracovníků a na to, zda jsou tyto situace skutečně dilematické. Konkrétní dilemata zjištěná od jednotlivých pracovníků budu analyzovat na základě jednotlivých etických přístupů a teorií a budu hodnotit, zda jsou tyto teorie přínosné pro jejich řešení, nebo zda mohou být pracovníkům nápomocny dilemata omezit nebo se s nimi snadněji vyrovnávat.

Oblast pomáhajících profesí je velmi široká. Zaměřím se tedy jen na skupinu pracujících, kteří při výkonu své profese přicházejí do styku se skupinou týraných a zneužívaných dětí, a následně na ta dilemata, která pracovníci v souvislosti s touto skupinou řeší. Hodně se mluví o potřebách klientů a o tom, co by se mělo v práci s touto skupinou udělat nebo dokázat. Méně už se ale mluví o tom, jak se s těmito požadavky vyrovnává pomáhající pracovník. Pomáhání by mělo být o vzájemné interakci. Proto si myslím, že je vhodné vyjít vstříc a pomoci do určité míry i pracovníkovi v řešení jeho každodenních problémů. I pracovník má své potřeby a přesvědčení. Úkolem etiky v pomáhajících profesích by mělo být ochránit pracovníka a pomoci mu rozhodnout

se a vyrovnat se s dilematy, se kterými se v praxi setkává. Je ale nutné mít na paměti, že stejně jako jsou různí klienti, jsou různí i pracovníci. Proto není prakticky možné napsat jeden manuál, který by ve všech situacích rozhodl. Tato práce nemá být takovým manuálem. Má poukázat na dilemata, se kterými se pracovníci setkávají, a jak by bylo vhodné je řešit, případně jak by k řešení byla nápomocná etika a její myšlenky.

Uvedené téma jsem si zvolila především proto, že mě velmi zajímá, jak se mezi sebou liší jednotlivé skupiny pomáhajících, zda jsou jejich dilemata odlišná a jestli k jejich řešení přistupují stejně. Již v bakalářské práci jsem se zaměřila na práci pomáhajících se skupinou lidí bez domova, nyní se tedy zaměřím na skupinu pracujících s týranými a zneužívanými dětmi. Tyto děti jsou velmi citlivou skupinou a práce s nimi by tedy měla mít velmi etický rozměr. Jak ale bude ukázáno v průběhu práce, pracovníci jsou nuceni vyrovnávat se s mnoha překážkami. Jaké tyto překážky jsou, před jaké dilematické situace jsou pracovníci postaveni, jak se na ně dívají etické teorie a zda by mohla větší znalost těchto teorií pomoci při řešení dilemat, bude hlavním cílem práce.

Práce je rozdělena do několika částí. Úvodní část tvoří teoretické ukotvení problematiky, o které je pojednáváno. V této části se zaměřuji na vymezení pomáhajících profesí a problematiky týrání a zneužívání dětí. Pojmy a data jsou zpracovány na základě české i cizojazyčné literatury v kontextu České republiky. Následuje část, která se věnuje vlivům, které vznik, existenci i řešení dilemat v práci s touto skupinou přímo ovlivňují. Tyto faktory z této části jsou následně zmíněny a uváženy v hlavní, závěrečné části práce. Ta se věnuje etice v pomáhajících profesích a rozboru jednotlivých zjištěných dilemat. Dilemata jsou analyzována podle sociálně pracovní odborné literatury a podle etických teorií. Rozhodování v rámci dilemat je také reflektováno podle existujících etických kodexů jednotlivých pracovníků.

Byla bych ráda, kdyby práce poukázala na možné nedostatky v etických kodexech pracovníků a umožnila pracovníkům nový pohled a nová možná řešení jejich každodenních problémů.

1 METODIKA

Při psaní této práce jsem se zabývala porovnáním etických dilemat z praxe pomáhajících pracovníků s jednotlivými etickými přístupy a jejich reflexí.

Pro ilustraci a zjištění konkrétních dilemat z praxe byla zvolena metoda polo-strukturovaného hloubkového rozhovoru a metoda dotazníkového šetření¹. K vyhledání respondentů byl použit nahodilý výběr. Rozhovory nebyly vedeny jen se sociálními pracovníky, přestože z této skupiny se skládá největší vzorek. Dále byli dotazováni i další pomáhající pracovníci, kteří se při výkonu své profese setkávají s vybranou skupinou. V tomto případě se skupinou týraných a zneužívaných dětí. Respondenty se tak stali také pracovníci Policie České republiky, zdravotní a pedagogičtí pracovníci. V práci bude vzhledem ke studovanému oboru pracováno v největší míře se sociálními pracovníky, to je dáno jejich zvýšenou vnímavostí vůči dilematům (především díky studiu a jeho propojenosti s etickými a filosofickými předměty). Vliv na to má také skutečnost, že z celé škály zmíněných pracovníků je rozhodování sociálních pracovníků nejméně ovlivněno dalšími zákony a pravidly, tudíž je jejich rozhodování nejvíce otevřené jejich vlastnímu rozhodnutí a etické reflexi.

Celý proces dotazování byl prováděn výhradně autorkou práce. Šetření a sběr dat probíhalo v zařízeních zřizovaných státem, neziskových organizacích, volnočasových centrech, na Policii ČR, v nemocnicích i soukromých zdravotnických praxích. Zeměpisně zejména v Praze, na Ústecku, Českobudějovicku a Frýdeckomístecku. Dotazníky byly rozesílány prostřednictvím internetu, nebo distribuovány osobně na předem nasmlouvaná pracoviště. Rozhovory probíhaly na jednotlivých pracovištích respondentů, vždy jen v přítomnosti respondenta a tazatele. Žádost o spolupráci prostřednictvím rozhovoru nebo vyplněním dotazníku byla rozeslána skupině 58 lidí. Nakonec bylo do vzorku zahrnuto celkem 30 lidí. Z toho 14 sociálních pracovníků, 8 pedagogických pracovníků, 5 zdravotníků a 3 zástupci policie. Z toho bylo 23 žen a 7 mužů. Respondenti byli ve věku mezi 19 až 53 let. Jednalo se o pracovníky jak z vedoucích pozic, tak řadové pracovníky s rozmanitou pracovní náplní. Podmínkou spolupráce bylo setkávání se se skupinou týraných a zneužívaných dětí při výkonu

---

¹ Jednotlivé přepisy rozhovorů a zpracování dotazníků nejsou v práci přiloženy vzhledem k charakteru práce a s ohledem na zachování diskrétnosti a anonymity respondentů.

své profese a ochota odpovídat nebo vyplnit příslušný dotazník. Vzhledem k tomu, že hlavním tématem práce jsou dilemata a jejich souvislost s etickými teoriemi, posloužily získané odpovědi pro ilustraci existujících problémů a jako vodítko pro práci s nimi.

V rozhovorech i dotaznících byly pokládány otázky směřující k problematice týraných a zneužívaných dětí, výkonu práce s touto skupinou. Zejména jsem se zaměřila na etické problémy a dilematické situace, se kterými se pracovníci setkávají a jejichž rozhodování je pro ně nesnadné. Také jsem se krátce zaměřila na možná řešení, která jednotliví pracovníci vidí, a na jejich vlastní hodnocení práce s touto skupinou dětí.

Do textu práce budou jednotlivé výpovědi zahrnuty ve formě citací odpovědí na konkrétní otázku, nebo jako vyjádření se k určité oblasti práce. V textu budou uvedeny kurzívou.

S etickými teoriemi a přístupy bylo pracováno výhradně metodou analýzy literatury a jejich následnou aplikací na zjištěná dilemata.

2 TÝRANÉ A ZNEUŽÍVANÉ DÍTĚ

Jak jsem již napsala v úvodu práce, budu se zabývat etickými aspekty a dilematy práce s týranými a zneužívanými dětmi. Je proto důležité, abych se zaměřila na upřesnění této skupiny dětí.

2.1 Dítě

Lze velmi rozmanitě debatovat o tom, kdy se jedinec stává dítětem a kdy jím být přestává. Můžeme tak chápat člověka od momentu početí. Od momentu, kdy se ze zárodku stává plod nebo až od momentu narození. Stejně tak je rozporuplné, kdy toto období končí. Někdy můžeme za konec dětství považovat dosažení 18 let věku, v některých oblastech může být za konec dětství považováno už ukončení období adolescence. Navíc se v posledních letech, podle antropologů, setkáváme s tím, že se prodlužuje období bezmocného dítěte a doba, kdy se stává člověk dospělým a samostatným, se oddaluje (SOKOL 2008: 44-45). Z hlediska právního je obecně za konec dětství považováno dosažení zletilosti. V České republice je tím míněno dosažení osmnáctého roku.

Jak je patrné, je velmi složité vymezit, kde dětství začíná a končí. Jelikož se tato práce zabývá prací s dětmi, budu jako dítě považovat jedince od doby jeho narození do dovršení osmnácti let, kdy se stává zletilým. Zejména pro tuto věkovou skupinu jsou totiž zaměřeny služby pro děti.

V současné společnosti platí, že vše, co se týká dítěte, je velmi citlivé. Veškerá péče by měla být zaměřena hlavně na blaho dětí a mělo by být jednáno v jejich nejlepším zájmu (Convention on the Rights of the Children). Není to nic divného, protože děti jsou v každé společnosti to hlavní, v čem je možno vidět budoucnost společnosti (DOMINELLI 2009: 29). Proto právě na ně je zacíleno velké množství sociálních služeb.

2.2 Týrání a zneužívání

Dítě se již od narození vztahuje ke svému prostředí, vnímá věci, které ho obklopují, učí se tyto věci vnímat a zacházet s nimi. Stejně tak se učí zacházet s lidmi. V ideálním případě se jako k prvním začíná dítě vztahovat ke svým rodičům, naučí se, že je milováno, protože je dítětem svých rodičů. Tak to ale nemusí být vždy. Právě v důležitosti rodičů je možno objevit skrytý problém a to tehdy, když rodič nezastává svou roli tak, jak by pro správný vývoj dítěte bylo vhodné. I u rodičů lze najít negativní stránku. Nikdo nemůže ranit tak, jako oni. Rodiči jsou ti, kteří dávají dítěti život, ale jsou také těmi, kteří mohou následující život dítěte velmi znatelně poničit (FROMM 2010: 43).

S týráním a zneužíváním dětí se setkáváme odjakživa snad ve všech společnostech. Podle Giddense dokonce patří k běžným jevům rodinného života. Historické výzkumy také poukazují na skutečnost, že problém týrání dětí (ve všech možných typech) existuje už celá staletí, přestože se vynakládalo velké úsilí, aby tomu bylo zabráněno (SCOTT 2009: 76). Zpočátku to bylo obrovské tabu a ani pomáhající pracovníci, ani stát neměli odvahu se jednotlivými případy zabývat (GIDDENS 2005: 55). Je ale patrné, že postupem času, s větší angažovaností veřejnosti a s obracením pozornosti na dítě, se dostává špatné zacházení s dětmi stále víc do povědomí lidí a o problematice týrání se mluví. Přestože málokterý prohřešek vyvolá takové pohoršení a odsouzení, jako je právě tento, je stejně mnoho případů, na které nikdo raději neupozorní, nebo které jsou přehlédnuté. Je jen otázkou času, kdy lidé začnou být vnímavější vůči svému okolí a pomohou tak odkrýt další spoustu případů schovaných za zdmi domácností.

Jak ale definovat násilí na dětech? Matoušek definuje vážné formy týrání a zanedbávání jako ty, které by za takové posuzovala většina všech lidí tvořících určitou společnost. Jde o úmyslné chování pečující osoby, které se neshoduje se společenskými normami a ohrožuje dítě (MATOUŠEK 2005: 27- 28). Vzhledem k tomu, že se každý takovýto čin odehrává v rámci určité kultury a společnosti, mohla by nám tato definice přijít nedostačující právě na základě toho, že by bylo potřeba definovat nejprve tu kterou kulturu, o které je řeč, její základní hodnoty a postavení dítěte a rodiny. Jak jsem ale zmínila výše, je násilí prováděné na dětech jevem, který se vyskytuje bez ohledu na příslušnost ke kultuře a společnosti. Rozdíly je možno vidět pouze v tom,

co komu přijde přijatelné a kde lze vidět hranice násilného a nenásilného chování. Jelikož je tato práce psána v kontextu České republiky, budu tedy za dostačující považovat vymezení násilí na dětech z evropské a české literatury.

Děti mohou být objekty několika druhů násilí. S jejich týráním úzce souvisí dětská pornografie a obchod s dětmi, zejména na mezinárodní úrovni (DOMINELLI 2009: 39). Je to ale oblast tak rozsáhlá, že zabývat se jí by vydalo na další práci. Zde se tedy budu zabývat jen základními typy.

Scott vidí násilí na dětech jako jejich zraňování dospělými, které může probíhat na třech rovinách, a to rovině psychické, emocionální a sexuální. Může být provozováno jednou osobou, nebo několika a není podmíněno tím, aby násilník byl rodič (2009: 76). Matoušek k výše zmíněným třem typům řadí navíc tělesné týrání a zanedbávání (MATOUŠEK 2005: 27). Velmi často se ale v praxi setkáváme s kombinací všech těchto typů.

Týráním se podle § 198 trestního zákona (40/2009 Sb.) myslí zejména zlé nakládání se svěřenou osobou, kdy pachatel projevuje hrubší stupeň necitelnosti a bezohlednosti a hrubé a násilné chování. Takové jednání se také vyznačuje určitou trvalostí, případně i soustavností. Nemusí přímo dojít k újmě na zdraví, ale jde o jednání, které svěřená osoba pociťuje jako příkoří. Obvykle se k týrání tělesnému připojuje také týrání psychické, přinejmenším jako obava z dalšího a opakovaného ubližování. Za týrání můžeme ale považovat nejen tělesné týrání, ale také všechny sexuální a emoční nátlaky, které poškozují toho, na koho jsou zacíleny. Jako týrání lze tedy chápat veškeré formy ubližování dítěti, ale také nezabránění tomuto jednání, které bylo vědomé (MATOUŠEK 2003b: 272).

Problematičtěji se odkrývá psychické týrání, které na dítěti nezanechává stopy. Je tedy často odhaleno až velmi pozdě, nebo právě ve spojitosti s týráním tělesným. Vzhledem k dlouhodobějšímu trvání psychického týrání můžeme i jeho následky hodnotit jako závažnější, kdy se často může jednat o trvalé psychické poškození osobnosti. Podle Nakonečného způsobené právě citovou deprivací dítěte a nedostatkem nebo chyběním mateřské lásky (NAKONEČNÝ 2003: 321).

Specifickou formou týrání dítěte je zanedbávání. Tím je podle Slovníku sociální práce míněn jakýkoli „druh nedostatku péče, který dítěti způsobuje vážnou újmu. Fyzické zanedbávání spočívá v neuspokojování tělesných potřeb, psychické zanedbávání v neuspokojování citových a kognitivních potřeb dítěte, zejména potřeby

kladného přijímání a potřeby příslušnosti k určitým lidem.“ (MATOUŠEK 2003b: 233 – 234).

Další formou týrání je sexuální zneužívání. Tím je míněna hlavně situace, kdy je dítě vystaveno sexuálnímu kontaktu. Nemusí se jednat o přímý dotyk nebo styk, ale zahrnujeme sem i situace, kdy je dítě donucováno přihlížet sexuálnímu chování druhých.

Všechno týrání dětí by se dalo vyložit stručně jako nedostatek nebo absence lásky vůči dítěti. Všechny formy násilí jsou totiž ve zřejmém rozporu s Frommovým tvrzením, že „láska je aktivní péče o život a růst toho, co milujeme“ (2010: 32). V naší společnosti je láska rodičů k dítěti přirozená a pokládá se za samozřejmou. Dítě se rodí jako bezmocné a mocným ho dělá právě výchova a láska rodičů. Jestliže láska není dostačující, projeví se to také na odpovědnosti za dítě, péči rodičů a jejich chování. U člověka je na rozdíl od jiných savců kladen velký důraz na to, aby o dítě bylo postaráno dvěma dospělými. Právě péče dvou dospělých je z historie nahlížena jako nejlépe vyhovující a pro vývoj dítěte přínosná (SOKOL 2008: 44-45). Nemohu se tedy krátce nezmínit o instituci pro člověka tak významnou, a tou je rodina.

2.3 Rodina

Způsobů, jak definovat rodinu, je také velmi mnoho. Obecně, podle Giddense, je rodinou míněna přirozená skupina osob, které jsou spojeny příbuzenskými vztahy, a v rámci této instituce jsou dospělí členové, rodiče, odpovědní za výchovu dětí (2005: 156).

Scott považuje rodinu za sociální jednotku, která přežívá a mění se podle doby, prošla tak během své existence velkým vývojem. V minulosti byly častější rozšířené rodiny, kdy žilo pod jednou střechou více generací. V současné době se setkáváme především s rodinou nukleárního typu, kdy jsou jedinými členy domácnosti rodiče a děti. Rodina se tak stala více individualistickou. V této změně je patrný rizikový faktor, který se promítá i do problematiky týrání dětí. Rodina se od společnosti odtahuje do ústraní, je úzce spojena citovými vazbami. Takže i její odvrácená strana, která zahrnuje problémy jako je násilí v rodině (ať už páchané na dospělých nebo právě na dětech), je velmi dobře skryta před veřejností a okolím. Každá rodina si chrání

své soukromí, a tak se i lidé neradi pletou do záležitostí jiných rodin. Problém v práci s rodinami, kde se týrání objevuje, je možno vidět v tom, jak jsou nahlíženy okolím. Tyto rodiny jsou často hodnoceny jako dysfunkční. Toto označení ale koresponduje s označením deviantní nebo patologická, a to není dobrý začátek pro práci s touto skupinou a pro snahu o její napravení (2009: 76-77). Takové označení je velmi stigmatizující a může mít vliv na celý průběh změny a nápravy. Rodina se pak raději práci na sobě vyhne jenom proto, aby zabránila nepříjemnému nátlaku ze strany okolí.

Stejně jako je oblast týrání dětí spojena s řadou dilemat a nejasných situací, je i práce s touto skupinou nejistá a rozhodování je v této praxi obzvlášť nesnadné. Na pracovníka jsou kladeny obrovské nároky. Je proto nezbytné, aby s touto skupinou dětí probíhala práce velmi citlivě a aby v ní docházelo k propojení několika profesí. Konkrétním pomáhajícím se budu věnovat v následující kapitole.

3 POMÁHAJÍCÍ PRACOVNÍCI

Baštecká uvádí, že stejně jako je pro zvíře jednotkou přežití „živočich a jeho stanoviště, u lidí je to člověk a jeho společenství“ (2005: 38). Z toho jasně vyplývá, že člověk pro své správné fungování potřebuje okolí a společnost, ve které žije. Během vývoje lidí došlo k oslabení jejich instinktů a proto je společnost, její rituály, pravidla a vzniklé instituce pro člověka nepostradatelná. Společnost se snaží svým fungováním nás ochránit před riziky, kterým nejsme schopni sami zabránit. Zejména v současné moderní společnosti se člověk nachází pod obrovským tlakem, kdy jsou na něj kladeny mnohem větší nároky a současně je oslabována také možnost pomoci od okolí nebo rodiny. To má pochopitelně za následek prudký rozvoj sociálních služeb a pomáhajících profesí, které se snaží tento deficit pomoci zmírnit (ŽÁRSKÝ 2007: 3-4). Úlehla vidí specifika profesionální pomoci v tom, že přichází na řadu tehdy, kdy ostatní snahy o zlepšení situace neuspěly, nebo jsou pro člověka nedosažitelné. „Právě tam, kde končí možnosti běžné mezilidské pomoci, nastupuje pomoc profesionálů“ (2007: 9). Rozhodnutím pomáhat člověk přesunuje svou pozornost na potřeby jiných lidí a tím se posouvá do vztahu, který je velmi odlišný od běžných každodenních vztahů (HAWKINS 2004: 23-24).

Pod pojem pomáhající profese zahrnujeme poměrně široký soubor různých profesí, které se vyznačují především prací s lidmi – ať už je to v rámci výchovné, zdravotnické nebo sociální oblasti (JANKOVSKÝ 2003: 9-10). Pomáhající profese mohou být viděny spíše jako poslání, než jen jako výkon povolání. Tímto posláním myslíme službu lidem, službu bližnímu (ŠKULECOVÁ 2004: 55). Jak je zřejmé, pomáhání spojuje mnoho různých oborů.

Hlavním základem pomáhání je osobnost člověka, který tuto profesi vykonává. Přestože má mít samozřejmě minimální dosažené vzdělání nebo výcvik, které jsou stanoveny podle typu požadované práce a poskytovaných služeb, je také důležité, aby si pomáhající uvědomoval svou roli. Aby spolupráce pracovníka s klientem probíhala co nejúspěšněji, musí pomáhající znát vlastní hodnoty a být schopen poznat, kdy jsou mu na obtíž. Aby je nepředkládal klientovi na úkor jeho vlastních. Základem je, aby vnímal sebe jako nástroj pomáhání a sám sebe reflektoval stejně jako svoji práci.

Hawkins tuto schopnost reflexe nazývá příhodně autosupervizí (2004: 40). Dále musí znát hranice svých možností, uvědomovat si své síly. Měl by mít jasně danou motivaci k pomoci a být schopen si přiznat, kdyby na danou práci nestačil. (BAŠTECKÁ 2005: 76). Goldmann těchto několik požadavků na pomáhajícího pracovníka doplňuje ještě o několik málo dalších, mezi které patří zejména osobní odpovědnost pracovníka, což jak uvidíme v následujících kapitolách, je jednou z nejsložitějších oblastí pomáhání. Dále sem patří respekt k právům klientů, k jejich zájmům. Veškerá práce by měla probíhat na základě demokratických zásad, kdy má klient právo na seznámení se s podstatou svého problému a s jeho možným řešením. Pracovník má vždy jednat nezávisle na rase, věku nebo náboženském vyznání (2004: 45).

Společné je těmto profesím, kromě práce s lidmi, především to, že jejich vykonávání je spojené s množstvím etických problémů a otázek. Od pracovníků je totiž vyžadováno, aby byli ochotni nejen poskytnout své vlastní osobní dispozice, ale často je potřeba i „ochota přinášet oběti“ (JANKOVSKÝ 2003: 157). Ty je možno vidět především v množství dilematických situací, do kterých se pomáhající při výkonu praxe dostává. Na to, jak je tomu konkrétně u skupiny týraných a zneužívaných dětí, se podrobněji zaměřím v jedné z dalších kapitol.

Při práci se skupinou dětí by mělo být klíčovým aspektem profesionální pomoci hlavně zaměření na dobré žití dítěte. V mezinárodní konvenci o právech dítěte je tento požadavek formulován sledováním „nejlepšího zájmu dítěte“ (Convention on the Rights of the Children, článek 3). Dominelli například tento nejlepší zájem formuluje jako vyrůstání ve zdravém a bezpečném prostředí a také rozvoj plného potenciálu dítěte (2009: 25). Bylo by ale nesprávné se domnívat, že v této problematice mohou pomoci jen vyškolení pracovníci. Zejména při práci s touto skupinou může pomoci prakticky kdokoli, kdo na problém upozorní. V Zákoně o sociálně právní ochraně dětí se uvádí, že kdo přijde do kontaktu s dětmi, u nichž je podezření na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, má povinnost tuto skutečnost oznámit a obrátit se na Orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD)(359/1999 Sb.).

3.1 Skupina pracovníků lepší než jednotlivci

Jak již bylo naznačeno výše, pomáhající práci s týranými dětmi vykonává několik skupin pomáhajících. Jejich spolupráce je nezbytná, protože často to jsou právě oni, kdo zachrání dítě. A že to není práce jednoduchá, dokazuje i citát z knihy, která zachycuje jeden z prvních příběhů v Americe, díky kterým se začalo o problematice týrání dětí mluvit i po celém světě.

„... díky vám všem za odvalu i za to, že jste onoho kritického dne (...) neváhali dát v sázku svou kariéru. Zachránili jste mi tím život“ (PELZER 2007: 5)

Obecně se práce s dětmi řídí tím, že služby pro ně jsou zaměřené zejména na vzdělávání (oproti službám pro dospělé, které jsou zaměřené hlavně na zdraví). Je otázkou, zda právě podpora vzdělávání je hlavním směrem, kterým by se práce s definovanou skupinou měla ubírat. Cílem práce s dětmi by mělo být „vytvořit universální a nestigmatizující službu pro děti“ (DOMINELLI 2009: 27). Čím většího propojení služeb by bylo dosaženo, a pokud byla by podporována soudržnost této pracovní skupiny, mohlo by tím dojít ke zlepšení efektivity a produktivity jejich činnosti.

3.1.1 Policisté

Role policie je při práci se skupinou týraných a zneužívaných dětí poněkud odlišná od ostatních pomáhajících.

„s problémem týraných dětí moc do styku nepřijdem, řídíme se hlavně zákonem o Policii a tam je naše pravomoc a povinnost dost jasně vymezená²“

Je ale nezpochybnitelné, že tu sehrávají také klíčovou roli a jejich propojení s dalšími pomáhajícími je pro úspěšný průběh řešení nezbytná.

„partnerem je pro nás hlavně OSPOD, posíláme jim zprávy, když je nějaký podezření, nebo jim pomáháme, když je potřeba naše pomoc, nebo dohled. Taky spolupracujeme se státním zastupitelstvím“

---

² U jednotlivých výpovědí není uveden konkrétní respondent z důvodu, že problematika dilemat byla pojata obecně u celé skupiny pomáhajících pracujících se zvolenou skupinou. Není tudíž pro zaměření práce důležité uvádět původ jednotlivých zdrojů.

Role policistů se také liší v tom, že je policista povinen poučit svého klienta o jeho právech a povinnostech, aby nemohl využít svého mocenského postavení. Ve stejném postavení je podle Úlehly i klient u sociálního pracovníka, který ale bohužel není chráněn těmito předpisy, tím může být jeho práce komplikovanější (2007: 113). Policie České republiky je povinna oznámit jakékoli ohlášení OSPODu (273/2008 Sb.). V praxi se nejčastěji setkáváme s upozorněním na domácí násilí nebo trestnou činnost páchanou na dětech.

Práce policistů se v souvislosti s touto skupinou omezuje zejména na vyšetřování a výsledků jednotlivých případů. V určitých situacích mohou asistovat jako doprovod pro sociální pracovníky, kteří docházejí do rodin, nebo v případě odebrání dětí. Velkou roli hraje policie také v přijímání oznámení od okolí, když je podezření na trestný čin násilí nebo týrání. Tuto skutečnost pak policie nahlásí na příslušný odbor.

„informace dostáváme hlavně od pediatriů, nebo od sousedů, ale lidi se hodně bojí. V tom vidím docela problém, je to pro ně tenkej led“

3.1.2 Pedagogičtí pracovníci

Stejně jako zaměstnanci policie mají i pedagogičtí pracovníci (a všechna školská zařízení nebo zařízení s pedagogickou působností) povinnost oznámit OSPODu jakýkoli fakt, který by mohl nasvědčovat tomu, že k nim dochází děti, které jsou ohrožené zanedbáváním, týráním nebo jinou formou násilí. Důležitá role pedagogického personálu je také v tom, že mají přímý přístup k dětem a mohou v kontaktu s nimi děti informovat o těchto fenoménech.

„učitelství by mělo pomoci hlavně v prevenci. Aby děti věděli, co je možné dělat nebo ne“

Problém je možné vidět také ve skutečnosti, že v současnosti se pedagogičtí pracovníci netěší moc velkému respektu ze strany dětí ani rodičů. Děti k nim tedy nemají možnosti získat důvěru.

Úloha pedagogů spočívá především v oznamování podezření. Jsou s dětmi v úzkém kontaktu a mají možnost zjistit případné nesrovnalosti v chování dětí nebo změny v jejich projevu. Ještě lepší situace je u pedagogických pracovníků v centrech nebo volnočasových zařízeních pro děti, kde je vztah s dětmi mnohem důvěrnější, než je tomu u žáka a učitele.

„řešíme hlavně konflikty s rodičema a kámošema. S tím děti přijdou, protože je to trápí, ale nevím, kde je ta hranice problému, se kterým už nepřijdou? Děti nejsou zvyklé si moc povídat, natož o tom, co cítí, tak je to problém něco zjistit“.

3.1.3 Zdravotníci

Přínos zdravotnických zařízení tkví hlavně v „zjišťování anamnézy“, když je podezření na násilí páchané na dětech. Zdravotnické zařízení tak má informace o tom, kdo dítě k lékaři doprovází, kde dítě žije a jaký je jeho zdravotní stav. Tyto informace tak může v případě potřeby poskytnout potřebným orgánům, aby tomuto jednání bylo zamezeno. Další přínos je také v tom, že je to jediné zařízení, které má možnost dítě pravidelně podrobněji a hlavně individuálně sledovat a všímat si tedy možných změn nebo nesrovnalostí v jeho stavu. Je to také zařízení, kam chodí většina dětí a kde se tedy dítě učí jednat a mluvit s „pomáhající autoritou“ už od dětství.

„tyto děti velmi špatně navazují kontakt, zapírají, častí si myslí, že jejich situace je normální. Je těžké je přesvědčit ke spolupráci. Nutnost postupovat citlivě, aby se dítě nestresovalo.“

3.1.4 Sociální pracovníci

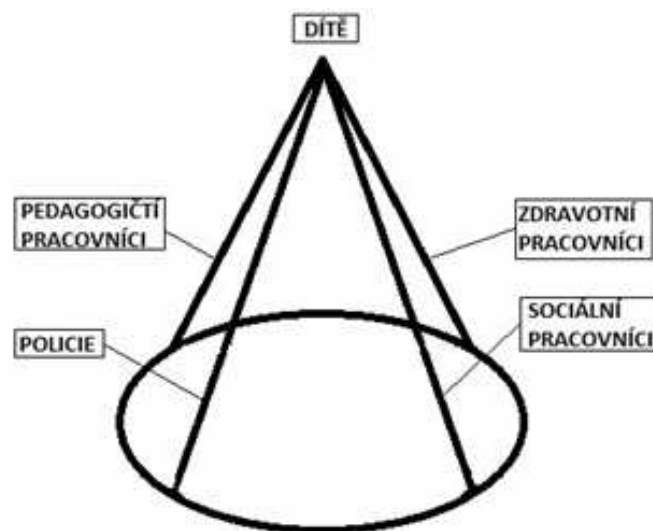
Komplikovanost pozice sociálního pracovníka v této oblasti vyplývá zejména ze skutečnosti, že je to právě on, kdo je přímým jednatelem ve věci týrání dětí. Sociální pracovník je totiž většinou ovlivňován velmi mnoha proměnnými, které ovlivňují jeho jednání. Ve vztahu s klientem vystupuje jako představitel státu, kdy se musí řídit danými zákony a předpisy. Dále je ovlivněn pravidly organizace, v rámci které vystupuje. Oproti tomu ale musí vystupovat také v zájmu klienta, kdy je jeho úkolem prosazovat klientovy nároky a zájmy. Situace se komplikuje právě u skupiny týraných dětí, protože nejde jen o zájmy dítěte, ale i o zájmy rodiny (GOLDMANN 2001: 45). Je tedy zřejmé, že v takto komplikovaném postavení vzniká velká řada dilemat a problémů, se kterými se pracovník musí vyrovnat.

Nepochybně se pak sociální pracovník musí řídit existujícími zákony, takže i na něj se vztahují povinnosti jako u předchozích profesí, zejména ohlašovací povinnost.

3.2 Spolupráce

Je zřejmé, že k pomoci týraným dětem je nejvhodnější zaujmout interdisciplinární přístup, ve kterém se propojí všechny výše zmíněné profese (samozřejmě s jejich konkrétními specializacemi – jako jsou například u zdravotníků pediatri nebo psychologové, či u sociálních pracovníků zaměstnanci státních neziskových organizací). Tuto spolupráci lze přehledně demonstrovat na principu kruhové péče (Obr.: 1), ve které je na vrcholu dítě, směrem k němuž a k jehož zájmům a prospěchu by práce všech pracovníků měla směřovat. Práce všech pracovníků je založená na vzájemné propojenosti a komunikaci, vzájemně se ovlivňují, ale zároveň práce každého z nich směřuje k dítěti.

Obr.: 1

Zdroj: JANKOVSKÝ in ŠRAJER 20008: 113 (upraveno autorkou)

Celá práce se dotýká širokého spektra lidí, do kterého ale nepatří jen odborní pracovníci, nýbrž také oběti, pachatelé, svědci, přátelé všech zúčastněných, ale i lidí neznámých, kteří zažili něco podobného. Je proto potřeba, aby práce probíhala ve vzájemné spolupráci i s městem, radou i mezi organizacemi navzájem (BAŠTECKÁ 2005: 101).

4 CO MÁ VLIV NA POMÁHAJÍCÍ PRÁCI A JEJICH ROZHODOVÁNÍ

Během svého pomáhání se pracovník stává často svědkem mnoha hrůz, které muselo dítě vytrpět. Ač to tak nemusí vypadat, na jeho rozhodování se podílí velmi mnoho faktorů, které mohou jeho rozhodování komplikovat nebo ovlivňovat. Osobnost pomáhajícího pracovníka se při práci s týranými dětmi projevuje po celou dobu. Ovlivňuje kvalitu péče, její efektivitu, hodnocení a podílí se i na ukončení práce. Je proto nezbytné zaměřit se alespoň částečně na faktory, které mohou hrát roli přímo při výkonu práce s danou skupinou. Kvalita práce, její efektivita, to, jak je hodnocena i ukončena, to vše souvisí s etikou, chováním pracovníků, organizací, ve které se pomoc odehrává (DOMINELLI 2009: 26). Organizace má na proces pomáhání velký vliv. Často ale to, co je žádoucí pro organizaci, není to nejvhodnější pro dítě nebo rodinu. Je tedy důležité, z jakého pohledu se na situaci a daný problém díváme. Neposledním významným faktorem, který je důležitý v pomáhání, je sebepojetí pracovníka, jeho citlivosti k situaci a k přáním a zájmům klienta. (BAŠTECKÁ 2005: 204). Nejvýznamnějšími faktory se podrobněji budu zabývat v této kapitole.

4.1 Člověk a vztahy

Celý život se člověk pohybuje mezi lidmi, učí se mezi nimi žít a spolupracovat s nimi. To vše probíhá prostřednictvím vztahů, které se mezi lidmi utvářejí. Díky vztahům člověk získává svoji vlastní hodnotu a právě přes vztahy dochází mezi lidmi i k pomoci. Ve vztazích komunikujeme s ostatními, utváří se v nich naše osobnost, naše plány, schopnosti, ale projevují se zde i naše obavy a strachy. A to vše se zase zpětně promítá do našich vztahů s ostatními. Vztahy nám jsou velmi prospěšné také v tom, že nám pomáhají najít v neurčitém, nejistém budoucím světě něco bezpečného, pomáhají nám pouštět se do budoucnosti (SOKOL 2008: 108). Zároveň je ale důležité, aby člověk posiloval svou integritu a rovnováhu ve svém životě i v rozhodování a snažil se uchovat si sebe sama, bránit se úzkosti, která na něj může padat z každodenní nutnosti rozhodování.

Člověk jako jediný tvor je schopný své chování a žití reflektovat. Jak píše Sokol, člověk tak vlastně žije dvakrát, „jednou jako život žitý, podruhé, když se k němu vztahuje v reflexi“ (2003: 127). Právě tato reflexe je pro náš život ve společnosti nezbytná. Jako lidé máme volné pole rozhodování, můžeme jednat velmi originálně. To vypadá velmi lákavě, ale je třeba si vždy uvědomovat, že naše jednání vždy bude mít nějaké důsledky, na které musíme brát ohled. Strach z této odpovědnosti by byl řešitelný pouze tím, kdybychom pokaždé odsunuli jednání až do chvíle, kdy bychom měli dostatek informací a tím bychom podstatně snížili riziko následků (SOKOL 2003: 129). To by sice bylo možné, ale v současném světě a, dalo by se říci zrychlené společnosti, není na takové dlouhé rozhodování dostatek prostoru. Navíc, jak bylo napsáno výše, žijeme ve společnosti spolu s dalšími lidmi a tak není jednání založené jen na našem vlastním uvážení vůbec představitelné. Proto je nutné, aby naše jednání bylo usměrňováno určitými pravidly, bez kterých by společný život nebyl možný.

4.2 Motivace k jednání

Člověk je bytost společenská. Jedná a chová se v rámci určité společnosti a na základě jejích stanovených pravidel. Když se ale vyskytne určitý problém, není snadné změnit přístup celé společnosti. Jak je patrné z výpovědí pomáhajících, změna musí nastat u každého jedince a to na mnohem hlubší úrovni. „To, co má být změněno, se netýká jen způsobů chování, ale - a to především – jeho motivů (...). Motivů dávají chování člověka psychologický smysl, tj. určitou hodnotu“ (NAKONEČNÝ 2004: 5). V tom, co děláme, jsme vždy ovlivněni mnoha faktory. Přestože by měl člověk vždy být sám sebou a rozhodovat se na základě svého rozhodnutí, právě díky společnosti na nás působí další tlaky, které motivy našich rozhodnutí mohou změnit. Aby člověk odhalil motiv svého jednání, je důležité si odpovědět na mnohá proč, která si pokládáme nejen my sami, ale na která se nás táže naše okolí. Co je možná mnohem těžší, abychom odhalili skutečný motiv, je třeba si odpovědět pravdivě a uvědomit si skutečnou podstatu činu. Vždy je dobré, když se dobereme k tomu, že naše jednání je motivováno hodnotami, které máme zvnitřněné, které jsme přijali za své. Naše motivace je pak silná

a jsme schopni za své rozhodnutí přijmout silnou odpovědnost a lépe snášet důsledky, které mohou nastat (NAKONEČNÝ 2004: 6; 2009a: 385).

4.3 Pocit moci

Velmi důležitou a dalo by se říci problematickou oblastí pomáhajících profesí je i pocit moci, který mohou pomáhající pracovníci prožívat. Dle Nakonečného se motiv moci nachází zejména u policistů, psychologů, učitelů a duchovních, ale je možno sem zahrnout i další pomáhající profese. Pracovník je v pozici, kdy vzhledem ke svému postavení může velmi snadno měnit druhé lidi, má na ně velký vliv. Pomoc je také velmi často spojena se závislostí objektu moci, což je další fakt, se kterým se při pomáhání často setkáváme. Přestože je v pomáhajících profesích kladen důraz na symetrický vztah, jak uvidíme v následující kapitole, není to tak snadné, jak se na první pohled zdá. Právě s mocí souvisí mnoho dilemat, která jsou pracovníky řešena. A to nejen z toho pohledu, že by jim moc přinášela obohacení nebo snad radost, ale také z toho hlediska, že pocit moci s sebou může spolu se zvýšenou odpovědností přinést strach a úzkost (NAKONEČNÝ 2004: 237; 2009b: 209).

4.4 Pracoviště

Dalším důležitým faktorem, který se promítá do rozhodování pracovníků, je pracoviště, ve kterém působí. Pravidla daná institucí jsou důležitá zejména v tom, že je zasahováno do života ostatních lidí a je potřeba, aby tento proces byl legitimní a správný. Je tedy nutné, aby byla zajištěna ochrana nejen pro pracovníka, ale také pro jeho klienty (MATOUŠEK 2003a: 45). Pracovník podle zkušeností interpretuje danou situaci, ve které se rozhoduje. Vzhledem ke zkušenostem, které během své praxe zažil, se orientuje určitým směrem. Jako zaměstnanec je tak povinen řídit se kulturou organizace a jejími předem stanovenými cíli. Člověk vyjadřuje určitou pracovní roli, kterou přebírá a v rámci které musí jednat (NAKONEČNÝ 2004: 35). Nejde tedy jen o to, jak se pracovník sám v dané situaci rozhodne, případně jak si své jednání obhájí. Je

kladen důraz také na to, nakolik se v praxi uplatňuje jednání adekvátní vzhledem k okolí, pracovním a vnějším podmínkám (FIALA 2007: 26).

4.5 Hodnoty

Povahu pomáhající práce velmi často určují hodnoty, které pomáhající zastává. Mohou určovat nejen proces samotného pomáhání, ale z velké míry se podílí také na utváření vztahu mezi klientem a pomáhajícím (MATOUŠEK 2003a: 33). Hodnoty člověka mají výlučné postavení v tom, že jsou významné pro svou nezvratnou platnost. Kdyby se jim nevěřilo, byly by pro člověka naprosto zbytečné. Hodnoty jsou „lidské a dobově podmíněné výklady a zjištění, o nichž zcela přesně víme, že je lze rozmanitě modifikovat“ (JUNG 1995: 160). Mohou se tedy měnit podle dané doby a kultury. Podle Nakonečného jsou hodnoty zcela klíčové a „svět člověka je především světem hodnot“ (2009a: 418). Lidská hodnotová orientace je nezbytná, a přestože je hodnotou pro každého z nás něco jiného, stále jsou hodnoty tím, čím se ve svém rozhodování řídíme nejčastěji.

4.6 Politika a ekonomika

Veškeré pomáhající profese jsou závislé na zákonech daného státu, v našem případě legislativě České republiky, a na politické situaci dané země (s tím související ekonomickou situací, která se bezprostředně odráží na úrovni těchto služeb). Pomáhající pracovník se tedy pohybuje mezi právy a povinnostmi, které od něj vyžaduje stát, ale i zaměstnavatel (MATOUŠEK 2003a: 45). Problém často vzniká právě v situaci, kdy je dán cíl činnosti, kterého by mělo být dosaženo, ale chybí možnosti a prostředky, jak tohoto cíle dosáhnout. Jedinec se pak může takového cíle snažit dosáhnout různými způsoby, které nemusí být těmi nejvhodnějšími (NAKONEČNÝ 2003: 121; 2004: 5).

Z ekonomického pohledu je nutné posoudit, zda je v možnostech konkrétního zařízení poskytnout dítěti takovou pomoc, kterou skutečně potřebuje, nebo zda je v zájmu dítěte lepší obrátit se na jinou organizaci, která by svým zaměřením a prostředky mohla poskytnout péči vhodnější. Často totiž nejde jen o primární pomoc zajistit základní životní potřeby, ale daná skupina dětí často vyžaduje mnoho potřeb

specializovaných, například pomoc výchovnou nebo terapeutickou (Metodické doporučení MPSV k vyhodnocování situace dětí v obtížné sociální situaci).

4.7 Víra a náboženství

„Služba druhým vyžaduje od těch, kteří ji hodlají poskytovat, určité osobní dispozice, vzdělání a mnohdy i ochotu přinášet oběti“ (Jankovský 2003 : 57). Je patrné, že víra tvoří podstatnou část pomáhajících profesí. Bez ní by se člověk asi jen obtížně vyrovnával s mnoha starostmi a marností, se kterými je často v kontaktu. V pomáhajících profesích je víra důležitá zejména v tom, že dokáže poskytnout oporu. Práce je pak mnohem snazší, než kdyby si pracovník musel neúspěchy své práce ospravedlňovat jen racionálními postoji, které jsou pro moderního člověka tak typické (SOKOL 2004: 35-36). Přestože podle Linvilleho je nezbytná existence Boha, u mnoha pracovníků nejde přímo o víru v Boha, ale hlavně o postoj člověka, který díky víře neztrácí naději (2003: 10). Víra je totiž spojena s důvěrou a nadějí. Postupně se tak formuje i naše hodnotová orientace. A to se následně promítá do celé osobnosti člověka.

I v naší velmi ateistické společnosti (dle Fialy je česká společnost jedna s nejnižší religiozitou v Evropě) je náboženství důležitou oblastí společenského života. Z náboženství se postupně formovala celá naše kultura, proto bychom si i my význam víry a náboženství měli uvědomovat ve svém konání (FIALA 2007: 25 – 26). Mnoho lidí nevyznává konkrétní náboženství, ale spíše určitou individuální morálku. V náboženství totiž nejde jen o zprostředkované poznání, ale hlavně o smysl života a dobré jednání. Náboženství nám poskytuje i zkušenosti minulých generací a hlavně příslib naděje do budoucna. A také dává člověku poznat dnes tolik opomíjené sváteční, víru v sám sebe a úctu k druhým (SOKOL 2004: 35 – 36).

4.8 Kultura

Co víc by mohlo ovlivňovat jedince než kultura, do které se rodí, ve které vyrůstá a ve které se stává člověkem. Když mluvíme o kulturním prostředí, nejde jen o to, co člověk během své existence vytvořil, ale především o komplexní systém podmínek,

do kterého se adaptujeme a který ovlivňuje naše osobnosti. Učíme se ustáleným schématům fungování ve společnosti, která jak se může často zdát, sice omezují naši volbu, ale zároveň jsou pro člověka nesmírným ulehčením v životě zejména proto, že v mnoha situacích víme, jak jednat, předvídáme, co dělat. Svět se tak pro nás stává bezpečnějším a srozumitelnějším. (NAKONEČNÝ 2009a: 61; SOKOL 2008: 123)

Kultura poskytuje lidem určité hranice, v rámci kterých je vhodné jednat. Formují se tak naše představy o druhých i o světě. Velmi důležitou funkcí kultury je také předávání kulturních hodnot, na základě kterých tvoříme svoji vlastní hodnotovou orientaci a které později upravujeme podle své vlastní individuality. U člověka ovlivňuje kultura hlavně vzorce chování a „objevují se také kulturní specifické motivace, které vyjadřují historicky a společensko-ekonomicky podmíněné způsoby jeho života v rámci určitého kulturního prostředí“ (NAKONEČNÝ 2004: 66).

4.9 Společnost

Jak již bylo zmíněno výše, člověk je bytost společenská a vždy se projevuje a jedná v rámci určitého společenského rámce. Vliv okolí a společnosti není důležitý jen pro vnější projevy, ale výrazně se podílí také na vnitřních procesech jedince (FIALA 2007: 25). Člověk ve většině společností žije ve velké nejistotě. Postupný vývoj vede spíše k boji o přežití a vlastní záchraně, než k pomoci a odevzdání se druhým. Společnost ale slouží k tomu, aby pomáhala redukovat tuto nejistotu z toho, co nás čeká, a dává nám poznat různé mravy, pravidla a včleňuje nás do mnoha institucí, které nám pomáhají tento strach z budoucího překonat (SOKOL 2008: 123).

Ale i v takové době, která se zdá být velmi sebestřednou a zaměřenou hlavně na úspěch jedince, se objevují pomáhající profese. Naopak se zdá se, že v této době jsou takové profese potřeba více než kdy jindy. V současné době se totiž stále více setkáváme se situacemi, kdy na pomoc jedinci nestačí jeho nejbližší okolí a je třeba, aby zasáhla profesionální pomoc. Každý silný zážitek je snesitelnějším, když je vyjádřen. Teprve pak s ním lze pracovat a je naděje, že dotyčnému bude pomoheno.

Tyto pomáhající profese jsou motivovány hlavně pro-společensky. Mohou být prožívány jako závazek vůči druhým, vyjádření odpovědnosti a solidarity. Souvisí

s přinášením obětí a pomocí. Nabízí se otázka, proč někteří lidé tyto profese vykonávají? Zejména proto, že jim nabízí uspokojení a vnitřní odměnu za pomoc druhým (NAKONEČNÝ 2004: 245-246).

4.10 Etické kodexy

Jedná se o určitý soubor norem, které jsou důležité v určité profesi. V pomáhajících profesích tyto kodexy nejčastěji upravují vztahy mezi klienty a pracovníky a měly by pomoci pracovníkům rozhodnout se v dilematických situacích. Žádnou z pomáhajících profesí ale nelze vykonávat, aniž bychom neměli a nerespektovali určitá pravidla a zásady jednání.

Je patrné, že kompletní etiku práce nelze shrnout do jedné jediné příručky, do návodu, jak jednat. V kodexech jde zejména o nastínění hlavních problémů a vodítek. Na to, zda tomu skutečně je, se blíže zaměřím v následujících kapitolách.

5 ETIKA

„Když se člověk narodí, ať již z hlediska individuálního či společenského, je vržen ze situace, která byla určitá, tak určitá jako pudy, do situace, která je neurčitá, nejistá a otevřená.“ (FROMM 2010: 15).

Jak již bylo napsáno, budu se věnovat etickým dilematům a problémům, která jsou v pomáhajících profesích často spojená s naší možností rozhodovat se a vyplývají právě z Frommem zmíněné nejistoty a neurčitosti. Faktem také je, že v současnosti jsou pojmy etika a problémy často spojovány. Podle Popkina dokonce morální problémy vznikají a objevují se skoro ve všech oblastech našeho života (2005: 17). Člověk se celý život k těmto problémům nějak staví, rozhoduje se, zaujímá určitá stanoviska. Je překvapivé, že přestože je naše každodenní zkušenost spojena s mnoha dilematy a problémy, je stále praktická filosofie, která by mohla být nápomocná v jejich řešení, velmi křehké a málo diskutované téma (SOKOL 2010: 12). Konkrétně pomáhající profese se často setkávají s rozhodováním právě v situacích, které jsou diskutabilní. Přesto se musí pro jednu z možností rozhodnout. Etika, jako část praktické filosofie, se zde tak stává něčím, co od jedince požaduje, aby měl starost o druhé, ale také vyžaduje velmi přísné hodnocení svého jednání (SOKOL 2004: 129). Většina z nás podvědomě předpokládá, že etika je něco, co k životu potřebujeme, že je to něco důležitého pro naše žití a vztahy, jak osobní, tak pracovní. Sokol vidí etiku jako velmi důležitou oblast lidského života, jako „oblast hledání dobrého a nejlepšího jednání“ (SOKOL 2008: 190). Podle Scotta etika zahrnuje ideje dobra a zla a aplikuje je na lidské zkušenosti. Je vnímána jako kontrast k vědě (která realitu popisuje), právě díky svému hodnocení reality z pozice subjektivního jednání určitého jedince (2009: 225). Otázkou však zůstává, co je tedy to dobré. Zda je to jednání nebo rozhodnutí nějaké autority, kterou uznáváme, nebo zda to je jednání určitého člověka, které souvisí s jeho dobrým nebo špatným pocitem.

V poslední době se o etice mluví stále víc, stává se pro člověka důležitější. Sokol to vysvětluje zejména přibýváním možností a moci pro člověka, rozvíjením jeho schopností a získáním daleko větší svobody, než tomu bylo v minulých letech. Člověk si jakoby s nově nabytými možnostmi a svobodou neví rady a stále více se objevuje

otázka „Jak máme žít?“. Dané tvrzení lze potvrdit i narůstajícím množstvím kodexů, návodů, manuálů, které za nás problémy nevyřeší, ale bereme je jako oporu (SOKOL 2010: 12; 49-50). Obdobné stanovisko sdílí také Popkin, který zastává názor, že etika ve svém, v současnosti nejfrekventovanějším užití, znamená především jakýsi kodex nebo soubor principů, kterými se řídíme. Setkáváme se s lékařskou etikou, policejní, ale také s etikou křesťanskou, jako příklad principů nám může sloužit také například Desatero božích přikázání (2005: 16). Zda jsou tyto návody prospěšné, se přesvědčíme v následující kapitole věnované praktickým dilematům.

Jakýsi mravní zákon, který v sobě máme všichni, vznikl z nejnítěnější potřeby člověka. Je to jeho projev omezení a potlačení sám sebe (JUNG 1995: 163). Lze tedy říci, že morálka je něco, co potřebujeme pro život mezi ostatními lidmi, pro život ve společnosti. Hobbes tvrdí, že morálka je ve výsledku dohodou mezi lidmi (LINVILLE 2003: 12). Závazky a morálka, které si mezi sebou lidé stanoví, by měly být pevné a spolehlivé, abychom mohli žít ve společnosti, kde se lidé nemusí bát. Jen aby došlo k udržení určitého smíru, je nutné, abychom své jednání alespoň částečně omezili dle pravidel nebo zvyků společnosti, ve které žijeme. Nelze si ale myslet, že bychom tak trátili na míře své vlastní svobody. Vzájemným fungováním ve společnosti a dodržováním norem se právě naše svoboda formuje a nabývá toho správného rozměru (SOKOL 2008: 130 – 131).

Když budeme o etice uvažovat jako o vědě, musíme vzít v úvahu i morální teorie, kterými se tato věda zabývá. Je mnoho názorů, jak lze etické teorie nahlížet a co mezi ně řadit. Například podle Popkina jsou etické teorie takové, které řeší otázky typu „Jak se má člověk chovat?“ nebo také „Co je lidským dobrem?“ (2005: 16). Linville ve svých úvahách zastává názor, že etická teorie by nikdy neměla vést k nespravedlnosti a amorálním důsledkům. Správná etická teorie musí být jakýmsi základem pro přímé jednání lidí k sobě navzájem, je ale nutné, aby správné činy byly zároveň stanoveny na základě správných důvodů. Etické teorie se tedy stávají základem pro naše jednání a zásadní rozdíl mezi nimi je především v tom, co považují za nejvyšší morální princip (2003: 11; 26 – 27).

5.1 Uplatnění etiky

Že má etika význam v běžném životě je nepopíratelné. Její další velmi významnou oblastí je oblast profesní etiky. V současné době se ve stále větším množství profesí uplatňuje požadavek důsledného dodržování etiky, zejména pro zlepšení situace klientů (mluvíme-li o pomáhajících profesích).

„Soubor mravních zásad, které by měl pracovník v sociálních službách dodržovat. V současnosti je v západních zemích formalizován do podoby kodifikovaných pravidel schválených profesní komorou či jinou reprezentativní národní asociací sociálních pracovníků. Tato pravidla fixují žádoucí způsob profesionálního chování zejména s ohledem na náročné, resp. konfliktní situace. Týkají se klientova práva na sebeurčení, ochrany klientova soukromí...“ (MATOUŠEK 2003b: 62-63).

Etika zde není za filosofickou oblast, ale stává se z ní disciplína zaměřená na zlepšení každodenní praxe. Z takového spojení pak může vyplynout lepší přístup také k dalším oblastem a informacím, a etika bude hrát významnou a často rozhodující roli při řešení dilemat. Že v etice nejde jen o stanovená pravidla, dokazuje také předpoklad, že „mravně jedná člověk tehdy, pokud jedná ve shodě se svým svědomím“ (JANKOVSKÝ 2003: 28). Mravnost se tedy neřídí jen rozumem, ale také se úzce váže na osobnost člověka. Řezníček se v jedné ze svých knih věnované sociální práci zamýšlí nad tím, že by oblast sociální práce neměla být jen vědou, ale ani jen uměním (1994: 23). Stejným směrem by se, jak se zdá, mohla ubírat také etika a její působení v oblasti pomáhajících profesí. Při výkonu těchto profesí nejde jen o kombinaci zkušeností, možného talentu a rozložení osobnosti daného jedince, ale také o faktické znalosti a přístupy. Člověk by se ve svém jednání neměl řídit jen naučenými vzorci chování nebo předem stanovenými pravidly, ale měl by ke všemu zaujímat svůj vlastní postoj a určitý odstup. Etické myšlení mu tak umožní najít to nejvhodnější možné jednání, pomůže mu hodnotit minulé zkušenosti (SOKOL 2008: 190).

5.2 Etická dilemata a problémy

V souvislosti s výkonem pomáhajících profesí se objevuje velká řada obtíží. Jankovský tuto skutečnost vysvětluje tím, že pomáhající vkládají do své práce své osobní dispozice nebo „ochotu přinášet oběti“ (JANKOVSKÝ 2003: 157). Úlehla toto tvrzení doplňuje ještě o nutnost reflexe při výkonu pomáhání (2007: 107), kdy je nutné se z nadhledu podívat nejen na své jednání, ale také sám na sebe, a uvědomit si, co děláme a proč. Člověk si je tak nucen pokládat další a další otázky a i on se pro sebe stává otázkou, na kterou je třeba odpovídat (JANKOVSKÝ 2003: 43). „Reflexe je výhradou lidské svobody proti nutnosti přírodní zákonitosti (...), jde totiž o zastavení, sebeuvědomění, o utvoření obrazu, o zaujetí vnitřního postoje a vypořádání se s tím, co nazíráme. Reflexi bychom tedy měli chápat jako akt uvědomování“ (JUNG 1995: 39).

Osobnost pomáhajícího je hlavním nástrojem výkonu jeho profese, musí se neustále rozhodovat, je pod velkým tlakem a je velmi potřebné, aby i on měl určitou možnost se ve svém rozhodování obrátit o pomoc. „Protože to jediné, co skutečně může definovat, je on sám, stává se etika jeho práce nesmírně důležitým momentem“ (ÚLEHLA 2007: 113).

Abychom došli určité pravdy ve svém rozhodování, je třeba porozumět nejen vnějším okolnostem, ale také našemu vnitřnímu světu, který se na našem rozhodování podílí (HÁJEK 2007: 45). Z výše uvedeného je zřejmé, že situaci a dané jednání může vždy nejlépe posoudit jen ta osoba, které se to přímo týká. „Pátrání po pravdě začíná s každým případem znova, neboť každá živoucí pravda je individuální a nelze ji odvodit z nějakých obecných a předem daných formulek“ (JUNG 1995: 159)

Rozhodování je pro člověka typické a souvisí právě s jeho svobodou, s možností volby. Po kognitivním a emočním zpracování si vybereme obvykle tu variantu, která je pro nás nejatraktivnější. Problém však nastává v situaci, kdy je pro nás rozhodování, nebo předpokládané následky rizikové, případně tyto následky ani nemůžeme předvídat. A právě v takové situaci vzniká dilema. Nakonečný dilema chápe jako „nutnost volby mezi vylučujícími se alternativami“ (2003: 75). Oproti tomu Matouškovu pojetí dilematu je více zaměřené na pojetí jedince a na praxi. Podle něj vzniká dilema tehdy, když se má pracovník rozhodnout mezi několika možnostmi, které po něj představují konflikt morálních principů. V praxi se také setkáváme s pojmem „etický problém“, který zahrnuje situaci, kdy je jasné, jak by se měl člověk rozhodnout,

ale s tímto rozhodnutím nesouhlasí a jeho výkon se mu nezamlouvá (2003a: 24). Pro potřeby této práce ovšem toto striktní dělení není důležité, proto tyto dva fenomény nebudu odlišovat.

Hlavní spolupráce etiky a pomáhajících profesí by měla být zejména ve formování souboru principů, které by mohly ovlivnit výkon pomáhání a pomoci se zdůvodněním nebo ospravedlněním určitých druhů jednání. Jejich vzájemná spolupráce by měla vycházet ze skutečnosti, že teoretické zázemí etiky a praktické problémy z praxe jsou velmi úzce propleteny (POPKIN 2005: 78).

6 HLAVNÍ ETICKÁ DILEMATA A PROBLÉMY

V této kapitole budou identifikována jednotlivá dilemata pociťovaná u pomáhajících pracovníků a s nimi související možné způsoby jednání na základě etických přístupů.

„Všechna věda je však funkcí duše a v ní má původ veškeré poznání. Duše je největší ze všech kosmických divů! (JUNG 1995: 20). K problémům, které jsme nuceni řešit, nelze přistupovat mechanicky, stereotypně. Všechno, co přichází, nějakým způsobem individuálně prožíváme. Stejně tak je třeba si důkladně uvědomovat i dilematické situace a proces jejich řešení nebo vyrovnávání se s nimi.

„Tato oblast je celá etický problém, lidem je nepříjemné o ní hovořit, přemýšlet o ní, ale i upozorňovat na případná podezření.“

Protože je v práci s touto skupinou velmi mnoho eticky obtížných situací, jsou dilemata rozdělena pro přehlednost podle podobnosti do několika obecnějších kategorií.

Etika studuje lidské chování, nezabývá se tím, co je obvyklý průměr, ale hledá, co je správné a jak by měl člověk jednat, jak by měl žít. Vzhledem k tomu, že naše postoje v každodenním životě bývají nepřehledné a pod vlivem spletitých faktorů, také jde většinou jen o velmi různorodou směs faktů, argumentů a hodnot (THOMPSON 2004: 14-15). Není se čemu divit, že vyhledáváme různá vodítka, snažíme se tyto naše postoje vysvětlit a pochopit. Právě toto vysvětlení, nebo alespoň náhled z jiné perspektivy nám mohou poskytnout etické teorie a přístupy.

Etické argumenty nám jsou nápomocny v tom, že nám pomohou rozlišit mezi fakty a hodnotami. Když jsme lépe obeznámeni s existující situací, můžeme se pak snadněji rozhodovat a lépe snášíme odpovědnost za naše rozhodnutí. Jednotlivé situace jsme se naučili posuzovat na základě hlavních mravních principů, co je dobré a co špatné, co bychom měli dělat a co ne. Ale naše mravní principy a jejich hodnocení mají velký význam také v tom, že nám následně pomáhají utvářet obecnější univerzálnější principy, podle kterých se můžeme ve svém jednání řídit a opírat se o ně (THOMPSON 2004: 25). Přestože ale máme takové možnosti, není možné stanovit v oblasti pomáhajících profesí obecná kritéria, která budou vždy platit (MATOUŠEK 2005: 28).

6.1 Zájem společnosti nebo zájem jedince

Celá etika, o které je zde řeč, může vycházet ze dvou hlavních zdrojů. Buď může mít původ v momentě, kdy provádí mravní volbu jedinec, nebo může reagovat na potřeby celé společnosti (THOMPSON 2004: 25). Tento spor se výrazně projevuje i v práci s týranými dětmi. Nejvýrazněji zejména v situaci, kdy se dostanou do rozporu potřeby dítěte a potřeby dospělého, což je v daných případech většinou. Pomáhající musí v této oblasti mít velmi vytržený cit na to, aby poznal nejlepší zájem dítěte, který je za ideálních okolností veden dvěma požadavky, a to podporou dobrého žití dítěte a ochranou před poškozením a újmou (DOMINELLI 2009: 25).

Pomoc při rozhodování v tomto dilematu by nejspíš bylo možné najít v základu deontologické pozice, která rozlišuje sociální a individuální etiku (ANZENBACHER 2001: 68). Jestliže člověk řeší spor, zda volit mezi zájmy společnosti nebo zájmy jedince, zdá se, že tyto dva typy přístupů k etice by mohly být nápomocny. Protože jestliže mluvíme o tom, zda se rozhodnout mezi společností nebo jedincem, je třeba vzít v úvahu také fakt, že se můžeme rozhodovat sami za sebe, ale také často je naše rozhodnutí ovlivněno společností a společenskými normami. Individuální etika se zaměřuje na morální kvalitu, osobní způsoby jednání, sociální etika posuzuje celé sociální útvary, zda jsou spravedlivé a důstojné (ANZENBACHER 2001: 68).

Hume přišel s myšlenkou, že v sobě máme zakódovaný jakýsi základní, všeobecně lidský vzorec morálního schvalování, který nám říká, že altruistické a sociální postoje jsou dobré, dělají nám radost a že egoistické jednání neschvalujeme (ANZENBACHER 2001: 26). Na základě tohoto tvrzení je možné se shodnout, že záchrana dítěte (coby altruistický, sociální čin) je dobrá, na rozdíl od týrání dítěte nebo přenechání ho v rodině, kde k týrání dochází.

To nám sice může pomoci s obhájením a ospravedlněním svého činu, ale nepomůže nám to se zmíněným dilematem.

„Co je správné a co špatné? Dítě, které vyrůstá jako týrané, zneužívané, chová se stejně ke svým dětem, vlastně nezažilo jiný přístup, nerozezná, co přesahuje hranice.“

„Problém vidím hlavně v rodině, která je v současné době dysfunkční a často neúplná, dítě má z rodiny zakódované špatné normy a modely a ty si pak nese dál do života.“

Na zájem společnosti můžeme pohlížet jako na souhrn hodnot dané společnosti, díky nimž jsou lidé schopni se koordinovat. Dlouhodobě týrané dítě si vyrůstáním

v takovém prostředí osvojí stejné vzorce chování, které si s sebou nese i do dospělosti. Nesdílí potom stejné hodnoty společnosti a narušuje se jeho sociální fungování. Jednání v zájmu společnosti můžeme tedy odůvodnit tím, že společně sdílené hodnoty určité skupiny lidí jsou nezbytně nutné pro společné žití a rozvoj dalších důležitých hodnot. „Zastánci určitých hodnot nabyli přesvědčení, že díky zachování (...) stávajících společenských podmínek mohou zvýšit svoje šance na získání hodnot, které preferují.“ (MUSIL 2004: 154). O pojmu společnost se mluví velmi často. Nemyslíme ale společnost jako skupinu lidí, ale v souvislosti s daným tématem společnost jako „morální společnost soubor všech jedinců, jejichž potěšení nebo bolest jsou zvažovány při určování správnosti nebo nesprávnosti činu“ (LINVILLE 2003: 30).

V souvislosti se společností se v této oblasti objevuje ještě jeden výrazný problém a tím je současná povaha společnosti jako celku.

„myslím, že velký problém je ve společnosti, která je často slepá a hluchá, zvykli jsme si moc se starat o sebe. Každý ve společnosti řeší pouze svoje problémy, ostatních si nevšímá“

Je tedy dobré jednat v zájmu společnosti, která je k ostatním lhostejná? V současné době dochází ke stále větší individualizaci jedince. Není to myšleno z hlediska rozvoje osoby, ale hlavně z hlediska jejího zabezpečení materiálními věcmi a konzumním životem (ZEMAN in ŠRAJER 2008: 45). Člověk se stává více orientovaný sám na sebe, na svůj majetek, a okolí se pro ně stává nepodstatné.

„Týraných dětí je mnoho jen nikdo s tím moc nedělá. Na příklad bydlíte v panelovém domě, kde slyšíte, že bití a psychické týrání dětí je na denním pořádku a nikdo s tím nic nedělá. Největší problém je to, že děti se o svém problému bojí mluvit. Takže celkově je to strach“

„problém vidím v tom, že se mluví o konkrétních strašných a ošklivých případech, ale pořád se toho lidí hodně bojí, takže nenahlásí, i kdyby se v jejich okolí něco dělo. Lidí se bojí hlásit i třeba jen podezření.“

Velmi zajímavý pohled na tento rozpor mezi společností a jedincem má evolucionistická etika. Darwin vidí morálku jako nezbytnou podmínku pro fungování ve společnosti. Zastává názor, že za svět, kde teď jsme, vděčíme jen podmínkám, které byly, takže společnost a svět jsou pro člověka to hlavní (LINVILLE 2003: 52-53). V souvislosti s jeho teorií o přirozeném výběru, kdy přežijí

jen ti nejsilnější, se nabízí předpoklad, že není třeba jednat v zájmu jednoho jedince, protože v tom případě není pro příznivý další rozvoj společnosti nutně potřebným.

Uvedené dilema se může zdát i jako dilematem mezi jednotlivými tezemi utilitarismu. Utilitaristé zastávají názor, že je třeba, aby byl brán v potaz každý jedinec, je zde prostor pro hodnotu každého jednotlivého člověka. Jedincem, v jehož zájmu by mělo být jednáno, je zde každý, kdo má skutečnou hodnotu, jde o mentální stav každého jedince (LINVILLE 2003: 39). Z této pozice je tedy jasné, že by se jednalo vždycky jen v zájmu jedince. Co ale v případě, že by byly v rozporu zájmy dvou jedinců, kterých by se problém týkal? Utilitarismus ze své podstaty odmítá egoistický hédonismus a v mravním rozhodování jde tedy nejen o štěstí samotného jednajícího, ale i o štěstí všech, jichž se ono jednání týká. Na námitku s konfliktem mezi zájmy jedinců odpovídá Bentham tím, že je potřeba co možná největší štěstí pro co největší počet lidí, aby bylo dosaženo sociálního prospěchu pro lidi vůbec (ANZENBACHER 2001: 33). Je tedy možné jedinci zdánlivě ublížit, ale pokud bude dobro pro co nejvíce lidí zajištěné a budou porovnány důsledky jednání, můžeme pak říci, že je toto jednání mravně správné.

„vrátit dítě do normálního života, oprostít ho od osoby, která ho týrala, často je to někdo jemu velmi blízký a je obtížné vysvětlit dítěti, že je to často pro jeho dobro“

Z pohledu individuální etiky podle Kanta je nutné si vždy uvědomit, že lidé jsou morální činitelé a z toho odvozujeme jejich důstojnost. I z pohledu této tradice by se tedy jednalo o jednání hlavně v zájmu jedince a ne společnosti. Individuální etika se vztahuje ke konkrétním osobám a k jejich vlastní odpovědnosti. Jelikož ale každý z nás má svou vlastní individuální etiku, je nutné si připustit, že i tyto etiky jsou často v rozporu. Sice je za týrání dítěte odpovědný rodič, z pohledu jeho individuální etiky by se to mohlo zdát v pořádku. Zde ale nastupují další faktory, které správnosti tohoto jednání zabraňují. Těmi jsou nejen zákony státu a svoboda každého jedince, ale z pohledu Kanta především důstojnost každé osoby a jeho účel o sobě. Pro praxi pomáhajících pracovníků z uvedeného vyplývá, že je vždy třeba jednat jen v zájmu klienta, zde v konkrétním případě většinou ve prospěch dětí, který má svou důstojnost. Děti jsou zde těmi, které potřebují pomoci a s kým je třeba pracovat. Individuální etika tedy sice posuzuje skutky jednotlivého člověka, jeho motivy a jednání, ale ani zde není opomenut sociální kontext našeho jednání. Důstojnost člověka může také pocházet ze skutečnosti, že člověk je tím, kdo zakouší zkušenost, je jakýmsi předpokladem

celého života a zkušenosti a předmětem lidského poznání. Tento poněkud antropologický pohled může ale souviset ještě s dalším hlediskem, a tím je hledisko křesťanské. Člověk je brán jako jednota a, co je nejpodstatnější, jako ten, kdo se podílí na boží prozřetelnosti. V této skutečnosti je další možný zdroj toho, proč bychom měli uctívat především jednotu každého člověka (Současné etické systémy 2009).

Kantova etika dále počítá s tím, že by lidé měli být odměňováni úměrně podle jejich ctností (POPKIN 2005: 57). To je myšlenka bezpochyby správná, v současném světě a zřejmě v každém světě lidí velmi utopická. Když vezmeme v úvahu problematiku týrání, často je vykonáváno právě lidmi, kteří jsou okolím považováni za ctnostné, mravné a dobře vychované lidi. Vzhledem k rozrůstající se svobodě lidí se setkáváme s tendencí nepotlačovat žádné touhy a žádná přání jednotlivců. Taková situace by ale velmi snadno mohla vést, jak namítá Popkin, k anarchii, kdy by se společnost stala pro jedince naprosto nevhodná pro život (2005: 63). V případě tohoto dilematu je lepší se tedy řídit Kantovým principem lidství, který nám říká, „že všechny naše skutky a postoje musí ukazovat úctu k důstojnosti lidí“ (LINVILLE 2003: 44). Lze pak snadno vyjádřit, že za správný čin považujeme takový, kterým projevujeme úctu k člověku, a naopak, že nesprávným činem je ten, který tuto úctu potlačuje.

Z vlastní zkušenosti víme, že správné, mravně přijatelné rozhodnutí můžeme provést jen na základě svobodné volby až po pečlivém zvážení situace a její plné znalosti. Jedině pak, jak říkal Aristoteles, je naše jednání morální. Tento pohled však vylučuje Kantův požadavek na poslušnost a jednání z čisté povinnosti (POPKIN 2005: 45).

Jak ale trefně namítá Machula, když budeme při rozhodování upřednostňovat přehnaně personální aspekt, můžeme se přesunout do hedonistického smýšlení (ŠRAJER 2008: 22). Hédonismus je založen hlavně na uspokojování lidských potřeb a zájmů. Pohybuje se tedy v rozmezí slasti a radosti. Každý je tvůrcem svého života a určuje si sám i to, co je pro něj mravně dobré, co je správné. Dobré jednání je podle hedonistického principu to, které si určí každá osoba pro sebe (ANZENBACHER 2001: 33). Do dané oblasti pomáhajících profesí by se to neblaze promítlo v tom smyslu, že by všichni pracovníci následovali jen svůj vlastní cíl a své blaho a na děti by vůbec nebrali ohled. Když uvážíme do důsledku tento princip, bylo by vlastně jednání týrajících rodičů správné, pokud jim přinášelo radost.

Když ale budeme výrazně upřednostňovat sociální aspekt na úkor jedince, dojde k oslabení vztahu sám k sobě (MACHULA in ŠRAJER 2008: 22). I zde se tedy potvrzuje, že by se měl brát v úvahu jedinec, který je ale v soukolí sociálních vazeb a je ovlivňován svým okolím. A to platí jak pro dítě, rodinu, tak samozřejmě i pro pracovníka. „Zájmem společnosti může být zájem na udržení nebo dosažení určitého stavu věcí ve společnosti, jehož uskutečnění vyžaduje přizpůsobení dílčích zájmů některých účastníků, podmínkou ovšem je, že jejich ústupek a dosažený kompromis umožní, aby všichni zúčastnění dlouhodobě získávali přesto, že na dosažení něčeho rezignovali nebo něco obětovali“ (MUSIL 2004: 158).

Tento postoj vyplývá i z pozice křesťanské etiky. „Opravdové a důsledné žití křesťanství nutně vede ke starosti o druhého člověka, jak to vyplývá z vnitřní povahy církve (Křišťan in Martínek 2008: 21). I zde se tedy počítá s jedinečností člověka, který je obklopen celou společností, svými bližními. Cílem pomoci a společného žití není co nejlepší naplnění společenské normy, ale zrání a rozvoj jedince právě skrz vzájemné partnerské fungování (ZEMAN in ŠRAJER 2008: 41). Není zde řeč o věřících nebo nevěřících lidech. Kai Nielsen zastává názor, a dnešní společnost je toho důkazem, že i bez Boha může mít člověk morálku. I když Bůh je nebo není, jsou věci, které prostě jsou špatné. Týrání dětí je zlé, ať Bůh je nebo není. Morální jednání by tedy bylo pomoci jim, protože oni jsou tou obětí (LINVILLE 2003: 9).

Celá naše kultura je ovlivňována po dlouhá léta právě křesťanstvím, proto nesmíme tento rozměr tradic a působení jedince opomíjet. Církev měla po dlouhou dobu velký vliv i na instituci rodiny. Působila jako kontrolní orgán, který bohužel v současné době ze společnosti postupně mizí.

„problém je možno vidět ve společnosti, která rodiny v současnosti málo podporuje. Měla by se také zvětšit kontrola v rodinách“ - ale do jaké míry je ta kontrola ještě dobrá a do jaké už ne??

Otázkou je, nakolik by tato kontrola mohla týrání zmírnit nebo ovlivnit rodinu směrem k lepšímu fungování. Nebo nakolik je taková kontrola soukromí lidí přípustná. Stejně jako se formuje společnost, formuje se i rodina. Dříve bylo dítě pro rodinu ekonomicky výhodné. Bylo zdrojem práce, zdrojem příjmu. Dneska se ale tato situace otočila. Ve vypjaté ekonomicky maximalistické době se stává dítě pro rodinu spíše zátěží (ŠRAJER 2008: 53). Zde se ale opět ukazuje, že je třeba, aby bylo posilováno fungování jedince hlavně v jeho nejpřirozenější jednotce, v rodině.

Z uvedeného vyplývá, že jedinec je zkrátka bytostí nejen individuální, ale i sociální. Vždy se může realizovat jedinečně v rámci společnosti, jejíž hodnoty a morální přesvědčení přebírá. Ani jeden přístup nejde upřednostnit, protože by tím byl člověk redukován jen na část sám sebe. Jednání člověka a jeho život se uskutečňuje v rámci morálky, hodnot a v rámci celé společnosti, ve které vyrůstá. Je tedy zapotřebí podpořit obojí a jednat v zájmu jak jedince, tak společnosti, ve vzájemném konsensu. Vlastnosti a nastavení společnosti je přínosné pro člověka i v tom smyslu, že jsou daná pravidla morálky, jsou dané hranice, v rámci kterých se člověk rozhoduje. Bez nastavených pravidel by se ze života ve společnosti stal chaos.

K dilematu, zda jednat ve prospěch společnosti nebo jedince, se vyjadřují kodexy všech zmíněných pracovníků. U policistů je v tomto dilematu poukazováno především na svobodu jedince a dodržování jeho lidských práv. Pokud by se tedy nejednalo o ohrožení společnosti nebo nešlo o kriminální čin, mělo by v této situaci přednost jednání ve prospěch jedince. U zdravotnických pracovníků (Příloha II.) je primárním požadavkem poskytnutí péče, je tedy zřejmé, že i u této skupiny pomáhajících by šlo o jednání ve prospěch jedince. U jedinců zaměstnaných v pedagogické sféře je hlavní důraz kladen na rozvoj žáka a jeho osobnosti a jedinečnosti. Je vysloven požadavek nevystavovat dítě žádnému nebezpečí a hájit jeho zájmy. Obdobně je tomu i u skupiny sociálních pracovníků. U všech čtyř skupin hraje velkou roli osobnost jedince a důraz na jeho individualitu. Je ale zapotřebí zmínit, že přesto platí u všech skupin povinnost upozorňovat na možné porušení zákonů – tedy upřednostnit blaho společnosti na úkor jedince.

Cílem našeho rozhodování by tedy měl být zájem jedince, který je součástí společnosti.

6.2 Zasáhnout nebo nechat být

Výkon pomáhajících profesí s týranými dětmi je velmi často propojen s nejasností, kdy zasáhnout nebo nezasáhnout do rodiny.

Při posuzování vhodného zásahu nebo dané situace je nutné vzít v úvahu mnoho faktorů. Je třeba zvážit věk a vyspělost dítěte, četnost a závažnost týrání, případně intenzitu zanedbávání. Důležitým faktorem se může stát i kulturní příslušnost, jestliže je dítě a rodina příslušníky jiné kulturní nebo etnické skupiny (MATOUŠEK 2005: 28 – 29).

O špatném zacházení s dítětem se většinou pracovníci dozvídají od jiných pomáhajících. Většinou jde o zprávy lékařů, kteří zjistí nesrovnalosti ve zdravotním stavu dítěte, nebo údaje od učitelů, kteří si mohou všimnout nezvyklého chování dětí.

„Přijdou s tím, že se chtějí pomazlit, jako by to bylo to nejhorší, co řeší, přestože je třeba doma mlátit nebo psychicky týrají. V tom si myslím je docela problém, protože je dost těžké poznat, co je pro to dítě ta hlavní pomoc, co potřebuje nejvíc. Někomu, kdo to nezažil se to přece hrozně patně posuzuje“

V některých, ale bohužel ojedinělých, případech je kontaktována přímo Policie ČR s hlášením o násilí, například od sousedů nebo blízkého okolí rodiny.

„To, že jsou děti týrané, zneužívané často skrývají, protože se bojí, nebo se stydí, myslím, že mnoha takovým nemůžeme pomoci, protože o nich nevíme.“

I když je v naší zemi uzákoněna oznamovací povinnost, je prokázané, že je oznámena jen malá část případů. A ještě menší části z těchto případů je věnována následná pozornost a pomoc (MATOUŠEK 2005: 28).

Je velmi sporné, kdy se dá zásah do rodiny hodnotit jako správný a kdy ne. Nic se v takových případech nesmí opomenout nebo zanedbat. Viděno z druhé strany, nelze také jednat na základě každého zavolání. Mezi těmito dvěma postoji je věčné dilema. „Úsilí, které pracovník obětuje, aby se vyvaroval jedné chyby, ale vede ke zvýšení pravděpodobnosti chyby druhé“ (MUSIL 2004: 137). Poctivá a důsledná analýza o možném pochybení je ale možná jen v situacích, kdy má pracovník dostatek času, případně může své stanovisko projednat s dalšími pomáhajícími odborníky. To je ale bohužel ve většině případů, z časového hlediska, neproveditelné.

„V určitých situacích je těžké prokázat důkazy o zneužívání či týrání dítěte. Obzvláště, když se jedná o psychické týrání.“

Podle Musila je v praxi nejlepší zasáhnout vždy. Tento postoj totiž sníží riziko, že by se na existující problém vůbec nereagovalo (2004: 138). Dle nařízení úřadů ale často není možné zasáhnout dřív, pokud nejde o výrazné zanedbávání nebo týrání. Tím pádem nemá pracovník možnost ani včasným zásahem rodičům zabránit v jejich

krutém jednání (GUGGENBÜHL 2007: 16). Laan vidí uvážené rozhodnutí pracovníka jako postup „který při práci s klientem aplikuje široké pojetí racionality, snaží se s ním vést dialogický rozhovor a dokáže se vyvarovat jak nesprávného zásahu, tak nesprávného nezasáhnutí“ (MUSIL 2004: 146)

V situaci, kdy pracovníci zasáhnou a zabrání rodičům v pokračování násilného jednání, je dítě v závažných případech odebráno. Bez rodiny pak ale velmi snadno zakouší pocit izolace a ohrožení. Přestože sama rodina, která dítěti ubližovala, je z dosahu svého vlivu na dítě, dítě se cítí v nejistotě a v nebezpečí. Proto je lepší skutečně důkladně zvážit nutnost odebrání. Rodina je základní buňkou společnosti a je tedy nezbytné ji podporovat i v situacích, kdy nefunguje zcela podle našich představ (MACHULA in ŠRAJER 2008: 28).

Oprávněnost zásahu je možno vidět z pohledu antropologického. Ten předpokládá, že člověk je sice dobrý a odpovědný za svůj život, ale setkává se se situacemi a nároky sociálního prostředí, které není schopen zvládnout sám. Druhým předpokladem je nutnost zasáhnout v případě, že se jedná o naplnění základních funkcí rodiny a z hlediska jejich vlivu na společenský zájem (ŠRAJER 2008: 58).

Jestliže se pracovník rozhodne zasáhnout a jednat, lze jeho jednání hodnotit jako správné také na pozadí Aristotelovy Etiky Nikomachovy, kde předpokládá, že každé lidské zkoumání nebo lidský čin a rozhodnutí nejspíš směřují k dosažení dobra. A jestli je možné cílené dobro označit jako cíl lidského snažení, je toto jednání možné nazvat mravně správným (THOMPSON 2004: 65). Podobně hodnotí mravní správnost vůle i Tomáš Akvinský, který správnost jednání posuzuje na motivu chtění. Na rozdíl od Aristotela je pro Akvinského nejdůležitější svědomí jednajícího. Jako nejpodstatnější vidí „svědomí před jednáním“ - kvalita našeho jednání je totiž určena mravní kvalitou objektu, ke kterému směřuje naše vůle (ANZENBACHER 2001: 83). Jestliže tedy naše jednání není v rozporu s naším svědomím před jednáním, lze toto jednání, stejně jako v předchozím případě, hodnotit jako mravně správné. Akvinského požadavek shody jednání se svědomím před jednáním vychází z nastavení našeho rozumu, kdy je předem dané, že je nutno konat dobro a vyhýbat se zlu (ANZENBACHER 2001: 104).

Čistě deontologicky zaměřená etika zcela opomenula teleologický aspekt. Při hodnocení mravnosti jednání se díváme, v rámci hodnocení tohoto dilematu na to, zda nejsou osoby redukovány na cíl něčího jednání (ANZENBACHER 2001: 67).

I když nebudeme brát v úvahu konkrétní situaci, v níž se rozhodujeme, musí být naše jednání motivováno jinak než empiricky. Mravně správně provedený zásah by tedy byl motivován povinností. Pracovník by jednal podle maximy, kterou by si pomocí svého rozumu stanovil.

Odlišný přístup, nezasahovat do života dítěte ani jeho rodiny, zastává utilitaristická etika. Abychom mohli mluvit o mravně správném jednání, je třeba, aby na konci tohoto jednání vždy převažovala libost. Nejde zde tedy o rozumové pojetí a chápání situace (str.41 4/2004). V případě, že by se pracovník rozhodl nezasáhnout a ponechal by dítě v rodině, jistě by převážila spokojenost nad nespokojeností. Z rozumového hlediska je možné namítnout, že dítěti nepřinese žádné štěstí, když zůstane v rodině, která ho týrá. Často se ale v těchto případech setkáváme s pro většinu lidí nepochopitelným názorem, že špatná rodina je lepší než žádná.

Podobný, poněkud krutý přístup hájí Darwin. Ten tvrdí, že se lidstvo vyvinulo do dnešní podoby jen díky podmínkám, které mělo. V minulosti se ale obětmi, potřebnými nebo zraněnými, nikdo příliš nezabýval a posunul se jen ten, kdo kruté podmínky přežil, a tím se u lidí rozšířily zcela jiné instinkty a zvyky (LINVILLE 2003: 51 – 53). Je patrné, že tento názor je velmi zarážející a nepředstavitelný. Ale reprezentuje jeden z přístupů k etice, který navíc jasně vysvětluje důsledky možného neřešení a opomíjení týrání, nebo sociálních problémů obecně.

Z etických kodexů se k danému dilematu vyjadřují dva, a to kodex učitelů (Příloha III.) a sociálních pracovníků (Příloha I.). V případě učitelů se jedná o zmínku, že by se pedagog měl snažit odhalit a případně zastavit jakýkoli projev netolerance vůči dítěti. U sociálních pracovníků je povinnost zasáhnout vystihnuta v tvrzení, že je třeba chránit práva a důstojnost člověka, zachovávat mlčenlivost, ale jen to té míry, dokud není ohrožena další osoba.

6.3 Profesionální nebo spontánní přístup

Je možné rovnou bez dalšího zamýšlení říct, že každá profese by měla být určitým způsobem profesionalizovaná, že by se tedy o spornou situaci vůbec nemuselo jednat. Jak ale bude ukázáno, tento závěr není tak jednoznačný. V praxi pomáhajících profesí se objevuje často rozhodování, jakou službu je nejlepší poskytnout, jak pracovat, jaké metody využít. Setkáváme se s kombinací kontroly a pomoci, s kombinacemi různých technik a postupů, které vycházejí především z různých vědních poznatků nebo ze zkušeností. Bohužel se už méně setkáváme se schopností a ochotou organizací, které pomáhají této skupině dětí, svou činnost určitým způsobem koordinovat. Případně ani vhodné služby nebo potřebná zařízení neexistují, služby jsou pro jedince nedostupné, ať už vzdáleností, nebo nízkou kapacitou. Práce se pak stává chaotickou, nevyzpytatelnou a tím pádem i značně neprofesionální. V pomáhajících profesích se navíc stále více stává skutečností, že jejich hlavní náplní je odkrývání týrání a zachraňování dětí (DOMINELLI 2009: 25-26). Tato „detektivní“ činnost ale zahrnuje jen malý zlomek celého pomáhání, které by mělo obsahovat například preventivní programy a poradenství. Profesionální práce je ale také omezena neochotou občanů spolupracovat v záležitostech se státem nebo jeho organizacemi, protože mají se státními orgány negativní zkušenosti (MATOUŠEK 2005: 29 - 31). A když se vyřeší organizační věci ovlivňující výkon práce, objeví se nesrovnalosti u samotného pracovníka. Ten je v mnoha situacích nucen se oprostit od projevovaných emocí, jak dítěte, tak rodičů, a rozhodovat se čistě s ohledem na situaci.

„v současné společnosti je velký problém v tom, že chybí lidskost, cit a něha. Na druhou stranu je ale zase těžké odlišit, nakolik je potřeba se řídit citem při tak křehké práci, jako je práce s touto skupinou“

Pro mezilidské vztahy a pohybování se v nich je nejpodstatnější kontext.

„nemyslím, že by to bylo tím, že by rodiče chtěli to dítě týrat, ale kolikrát je to třeba jenom tím, že jsou na dítě i na rodiče obrovské nároky, dítě je často do něčeho tlačeno a snaží se bouřit“

Aby se pracovník mohl správně rozhodnout, musí vzít v úvahu kontext situační, časový, ale i kulturní, nebo sociální dané skupiny (PLAŇAVA 2005: 33).

Vytrácí se prostor k naslouchání, porozumění a pochopení, důraz na maximální zisk.

Správnost profesionálního jednání je ošetřena zákony. Ty stanovují pracovníkům přesný postup, jak je profesionálně dobré se zachovat a kdy. Taková pomoc tedy zahrnuje okamžitou psychologickou nebo sociální pomoc, ambulantní nebo azylovou, a následně obětem zajišťuje poskytnutí následné pomoci dle potřeby (lékařskou, sociální, právní). V zákoně je explicitně vyjádřena nutnost spolupráce všech zúčastněných orgánů (135/2006 Sb.). Tento zákon ale mluví jen o vzájemné informovanosti mezi nimi. Nezmiňuje se již o tom, že se v praxi často můžeme setkat s problémem, že postupy a způsoby práce mohou být v rozporu, nebo na mnoha místech tvoří mezery, kterým se nikdo nevěnuje.

Toto propojení je kladně hodnoceno a odůvodněno i v evolucionistické etice. Ta předpokládá, že v množství je síla. Tím pádem skupina jednotlivců, kteří se seskupili dohromady a překonali individuální rozdíly, si povede lépe (ve smyslu mravně správněji) než samotní jedinci, kteří šli vlastní cestou (LINVILLE 2003: 51).

Podle deontologické etiky může být naše motivace, jak volit mezi přístupy profesionálními a neprofesionálními, dvojí. Můžeme být motivováni libostí nebo nelibostí a také z čistého rozumu. Aby naše volba pro určité jednání mohla být hodnocena jako mravně správná, musí být prosta vší libosti. Pak může být etické jednání profesionální i neprofesionální. Naše rozhodnutí musí být v každém případě vztahováno k praxi a tato motivace musí být nepodmíněná, musí tedy vyplývat z rozumové bytosti. Zachovávat profesionalitu je tedy z etického hlediska vhodné, když se motivem jednání stane „rozumový motiv, jakožto motiv povinnosti“ (ANZENBACHER 2001: 68).

Platon by toto dilema viděl jako projev nedostatečné znalosti jedince. Podle něj je totiž nalézání pravdy „intelektuální úkol, podobný úkolu objevovat matematické pravdy“ (POPKIN 2005: 18 - 21). Stejně jako není možné, aby neškolení lidé objevili podstatu matematiky, nemohou takoví lidé najít dobro. Aby tedy člověk mohl najít dobro a správně se rozhodnout, je třeba, aby se vzdělával v různých disciplínách. Jedině pak se totiž zbaví zmatků a bude znát odpověď, co je za daných okolností správné.

Profesionální přístup je hájen také do určité míry i křesťanskou etikou. Ta hlavně dříve formovala společnost normativně, definice a role ve společnosti byly pojímány objektivně. Postupem času lidé zjistili, že pro plnění jakéhokoli úkolu nebo pro výkon činnosti musí mít jedinec i společenský prostor, v jehož rámci se může svobodně

pohybovat. Tento posun tedy odkrývá možnost pomáhat i po méně profesionálních krocích (ZEMAN in ŠRAJER 2008: 40).

Křesťanská etika nastínila druhou možnost, a tou je deprofesionalizace pomáhajících profesí. Tuto cestu obhajuje například Epikuros, pro něhož „správná cesta životem znamená žít příjemně, bez strasti z nežádoucích účinků takového života“ (POPKIN 2005: 28). Člověk by se měl rozhodovat podle toho, co je mu nejpříjemnější, a tím je bez pochyby pro většinu lidí volné svobodné jednání bez omezení.

Ve všech kodexech je na podporu profesionalizace daného pomáhání vyjádřen požadavek soustavného vzdělávání a osvojování si nových metod a technik pro lepší a profesionálnější práci. Také je zmiňována spolupráce s dalšími organizacemi a institucemi pro lepší služby lidem a zároveň odpovědnost za profesionální služby poskytnuté jejich konkrétní organizací.

Z dilematu na pozadí etických přístupů vyplynulo, že je eticky správnější vykonávat profesionální práci, která je podpořena i v kodexech pomáhajících. Zároveň je ale nutné opustit pomáhání na úrovni přesného dodržování předpisů. Profesionální pomáhání by se mělo v této oblasti soustředit také na oblast naslouchání, poradenství a měl by se v následujících letech klást důraz na to, aby byly sjednoceny postupy různých institucí.

6.4 Neutralita nebo favoritismus

Toto dilema souvisí s velmi často řešeným problematickým přístupem ke klientům. Jedná se o rozhodování, zda ke všem dětem přistupovat se stejným přístupem, nebo zda mezi nimi dělat rozdíly, například podle jejich vlastností, a tak odlišovat i přístup k nim (MUSIL 2004: 77). Každé dítě je samozřejmě naprosto jiné, jediné co je většinou spojuje, jsou týrající rodiče nebo okolí.

„Jedná se o děti, které mají psychické zranění a trauma, zároveň jsou odkázány na pomoc druhého, často mají také sklony k výchovným problémům. Problémem je přístup k těmto dětem – měl by být vstřícný, vřelý, ale s dostatečným nastavením hranic.“

Práce s těmito dětmi je velmi prospěšná. Nejen pro dítě samotné, kterému taková práce pomůže opustit „zlou“ rodinu, ale také mu může pomoci s opětovným získáním důvěry a opětovným zdravým fungováním ve společnosti. Kromě zřejmých pozitivních stránek s sebou nese ale tato práce také velmi podstatný problém, a tím je stigmatizace.

„v případech týraných a zneužívaných dětí se objevuje problém se stigmatizací, děti jsou velmi často škatulkovány“ – a to se pak těžko zapomíná na minulost, neměla by se ale stigmatizovat ani ta rodina, protože je to pořád přirozené prostředí dítěte

K dětem by tedy pracovníci měli zachovávat všichni stejný přístup. Často se ale setkáváme při výkonu práce s tím, že takové dítě získá nálepku týraného a tím jsou „odsouzeni“ i jeho rodiče a okolí k nim přistupuje se značným předsudečným chováním. To, že se ke svému okolí nestavíme zcela neutrálně, může mít za následek rozvoj předsudků. Sice je proč člověka naprosto přirozené, že k lidem okolo sebe nezaujímá neutrální postoj, ale v pomáhajících profesích by toto hodnocení a rozdělování nemělo být do takové míry, aby ovlivnilo práci s klientem. Předsudek je v těchto profesích často chápán jako „selhání odborníka, který by se měl rozhodovat na základě ověřených domněnek a ne na základě neověřených stereotypů“ (MUSIL 2004: 46). Předsudky vůči klientům mohou vyplývat z několika zdrojů. Mohou být způsobeny sympatiemi nebo antipatiemi pracovníků, nebo také z přesvědčení či ze zkušenosti, že určitá skupina klientů bude na spolupráci a řešení situace reagovat lépe než jiná. Pracovníci mají také velmi často tendenci být vnímavější k dětem než k dospělým (MUSIL 2004: 79).

„často se setkávám s předsudky, bohužel často i s rasovými. A zrovna problematika týraných dětí se u Romů objevuje jen velmi zřídka“

Nikdy bychom tedy neměli pouštět naše domněnky a stereotypy v chování tam, kde chceme a můžeme pomoci. Zde se ale opět projevuje, že nástrojem pomáhajících je pouze jejich osoba. Stejně jako stroj v továrně, musí pracovník znát dobře sám sebe. „Chce-li lékař člověku pomoci, musí ho dokázat přijmout takového, jakým ve skutečnosti je. To však může udělat opravdu jen tehdy, když napřed přijal sám sebe takového, jakým ve skutečnosti je.“ (JUNG 1995: 79)

Přestože víme, jaká je ideální situace, k rozlišování mezi klienty dochází. Děje se tak z několika důvodů. Pracovníci jsou povinni, nebo se to od nich alespoň očekává, že budou reagovat flexibilně a kreativně na potřeby každého klienta a každý případ budou řešit individuálním přístupem (MUSIL 2004: 77). S tím ale souvisí

skutečnost, že stejně jako se bude lišit přístup pracovníka, i jednotlivé děti nebo jejich rodiny budou na pomoc, nebo pracovníkův zásah reagovat odlišně, s různými emocemi, s různým přístupem a ochotou změnit svou situaci. To ale způsobuje, že je vlastně nemožné, neproveditelné, aby pracovník jednal se všemi stejně. Jestliže je některá rodina ochotná více spolupracovat a podílet se na své změně, bude postup pracovníka odlišný než v rodině, která bude zavřená. Rozdílné jednání s různými skupinami klientů může také pracovníkovi umožnit, aby lépe zvládal pracovní stres a těžkosti, které mu práce pomáhajícího přináší (Tamtéž s. 78).

Upřednostňování určité skupiny, nebo konkrétního dítěte je možné vysvětlovat také přes medializaci některých případů. Média poskytují zidealizovaný obraz rodiny. Ten pak doplní informací o jedné „špatné“ rodině (GIDDENS 2005: 174). Přestože je ale týrání dětí problém poměrně častý, do povědomí veřejnosti se dostanou jen některé. Pracovníci jsou pak nuceni svým okolím a často i zaměstnavateli přednostně se věnovat medializovaným případům, což rozhodně nemůžeme zhodnotit jako eticky správný důvod pro rozlišování, jakému případu věnovat pozornost.

Favorizování pracovníkova přístupu je eticky obhájitelné z pozice naturalistické teorie. Ta zakládá pojetí dobra v tom, co je přirozené, a jestliže je člověku přirozené mezi lidmi rozlišovat, lze tento princip hodnotit jako eticky správný, tudíž by i jednání z něj vyplývající bylo hodnoceno jako morální.

Různé přístupy ke klientům by se daly obhájit také na pozadí hédonistického přístupu Epikura, jehož učení je založené na tom, že slast je jediným dobrem (POPKIN 2005: 28). Pak by tedy jednání, které by přinášelo pracovníkovi uspokojení (pokud by tedy tímto uspokojením bylo pracovníkovo rozlišování a vybírání si mezi klienty) bylo ostatními považováno za dobré. S tímto hedonistickým přístupem nesouhlasí respekt k člověku v Kantově etice. Podle té jsou všichni jedinci účelem o sobě a měli by mít stejnou hodnotu, je tedy nutné respektovat princip lidství (LINVILLE 2003: 42). Je ale třeba vzít v potaz ještě další fakt Kantova přístupu a to ten, že přikládá hodnotu jen těm lidem, kteří disponují čistým a praktickým rozumem. Tímto i jeho pozice může vést k tomu, že určití jedinci budou diskriminováni, vyloučeni z plného přístupu ke službám, a tím by se jednání pracovníka, který bude favorizovat, stalo morální (NEČASOVÁ 2004: 40-41).

Zachování a udržení neutrálního přístupu ke všem podporuje etika přirozeného zákona a etické učení Tomáše Akvinského. „V etice přirozeného zákona je základem

respektu ke klientovi víra v to, že člověk má zvláštní důstojnost, která se odvíjí od skutečnosti, že byl stvořen jako obraz Boha. V každém člověku je tedy přítomno i něco z velikosti a svrchovanosti Boha, čehož si ostatní lidé musejí být u druhých i u sebe vědomi“ (NEČASOVÁ 2004: 41). Ze spojení této křesťanské důstojnosti a hlavních ctností podle Tomáše Akvinského, kterými jsou víra, naděje a láska, vyplývá požadavek na rovné jednání se všemi, které je ctnostné a morální. Pomáhající pracovník by měl tento požadavek dodržovat ve vztahu ke všem lidem, bez výjimky.

Požadavek rovného jednání vyplývá i z utilitaristické etiky. Ta pracuje s tím, že všichni lidé mají a vnímají pocity, zažívají situace, z čehož vyplývá, že by pracovník měl jednat se všemi s respektem (Tamtéž s. 41). Podle utilitaristického přístupu k přerozdělování dobra totiž platí, že to, co je dobré pro jednoho, je dobré i pro druhého. Jako lidé jsme totiž všichni členy morální společnosti a naše vnitřní hodnota, důstojnost je pro všechny ve stejné míře. Takže i když se pracovník při výkonu pomáhání často setkává s lidmi, kteří se mohou zdát málo ambiciózní, nebo protivní, nikdo z nich nemůže být považován za bezcenného, všichni mají stejnou hodnotu jako pracovník a proto je správné jen to jednání, které bude ke všem jedincům neutrální (LINVILLE 2003: 30; 43).

K tématu neutrality se všechny kodexy vyjadřují jasně a v její prospěch. Kodex policistů vznáší požadavek na nestrannost a korektní přístup ke všem, kodex učitelů to doplňuje o požadavek, aby nikdo nebyl znevýhodněn a aby nedocházelo k protekci. Z hlediska učitelské profese to tedy zahrnuje hlavně svobodu v přístupu ke vzdělání pro všechny. Kodex sociální práce tato tvrzení ještě upřesňuje a odůvodňuje jedinečností každého člověka a favoritismu brání požadavkem, aby každému bylo pomáháno stejným úsilím.

Při řešení zmíněného dilematu je většinou vhodné řídit se vlastním úsudkem. S klientem by měl pracovník jednat s respektem k jeho osobnosti a v případě, že by byl v situaci, kdy by bylo nutné výrazně upřednostnit určitého klienta, by to mělo být na základě objektivních faktorů. Jestliže je totiž každý jedinec morálním činitelem, který má svou vlastní důstojnost, jsou pak takoví všichni lidé, včetně pracovníků, a takové jednání by se mělo řídit etikou založenou na úctě k člověku (LINVILLE 2003: 48-49).

6.5 Vztah

Když už si pracovníci vyřeší předešlé dilema balancující mezi favorizováním a neutralitou, nastává další problém a ten vyplývá ze vztahu, který mezi sebou pracovník a klient zaujmou. V tomto dilematu řeší pracovník zejména rozpor mezi tím, zda klienta usměrňovat podle svých vlastních představ, nebo zda jednat na základě klientových požadavků a přání. Nabízí se jasná odpověď, že jestliže má klient svou vlastní důstojnost a je svéprávný, má právo se rozhodnout co se svým životem. Praxe ale poukazuje na poněkud odlišné tendence. Vztah mezi klientem a pracovníkem může probíhat na širokém rozmezí mezi jednostranným ovlivňováním ze strany pracovníka, které zahrnuje monolog autoritativního pracovníka o tom, co by se mělo, a je doprovázeno kontrolou, až po symetrický vztah, kam patří vzájemný dialog a podpora klientova počínání (MUSIL 2004: 90). Práce s lidmi je velmi křehká především proto, že je celá založena na vztazích mezi nimi. O kvalitě těchto vztahů, a tím pádem i následně o úspěšnosti pomoci rozhoduje subjektivní prožitek (ZEMAN in ŠRAJER 2008: 41). Proto je vztah něco, čemu je třeba se věnovat a pracovat na tom. Jestliže je řeč o pomáhajících profesích, je pracovník ve vztahu od toho, aby klientovi podal pomocnou ruku a pomohl mu. Vztah by měl být tedy spíše přikloněn k symetrickému rovnocennému partnerství, kdy by měl pracovník fungovat jako opora. Podle přirozeného zákona jsou všechny osoby rozumové, které jsou schopny mít odpovědnost a vykonávat to, co žádá Bůh – lidé mají tedy povinnost se o vlastním konání rozhodovat sami. Jestliže toho nejsou schopni, je morálně ospravedlnitelné, aby jim byl někdo v tomto konání nápomocen.

Symetrie ve vztahu zahrnuje dialog. Pracovník bere v úvahu své hodnocení situace, ale stejně tak považuje za rovnoměrně důležité klientovo pojetí situace. Jestliže si pracovník udělá o situaci v rodině určitou představu, musí rozhodnutí o svém jednání ponechat přístupné také vyprávění a názoru dítěte. Nebylo by správné v danou chvíli jednat jen z pozice moci. Dítě může často svým postřehem vývoj pomáhání pozměnit nebo zmírnit a pracovník na to musí brát ohledy. Měl by dítě i přes jeho nízký věk brát jako komunikačního partnera (MUSIL 2004: 90). U skupiny týraných dětí je tento požadavek obzvlášť klíčový. Ze svých zkušeností jsou zvyklé, že je nikdo neposlušal. V případě, že si pracovník získá jejich důvěru, měl by s těmito informacemi umět pracovat.

„Tyto děti se těžko zapojují do běžného života, kvůli vyhrožování se bojí nebo stydí o svém problému mluvit a je velmi obtížné s nimi navázat kontakt. Je ale třeba, aby se nebály, protože v dospělosti se samy mohou chovat patologicky...“

Jak již bylo napsáno, vztah mezi lidmi je velmi subjektivní. Stejně tak je ale problematické zprostředkování objektivního světa. Dítě totiž může své zkušenosti pracovníkovi přenést jen pomocí řeči a na tom je třeba vystavět vztah, na jazykovém uchopení světa a prezentaci svých zkušeností. Tyto dvě navzájem sdílené reality mají být v symetrickém vztahu rovnocenné a měly by se podílet na výsledném jednání. Podobný přístup zaujímá také Kant. Podle něj je každý člověk sebe-zákonodárným a stejně tak by měl vidět i lidi okolo sebe. Prostřednictvím mravní autonomie každá osoba posuzuje své maximy jednání na základě obecného zákona a následně hodnotí sama sebe těmito maximami. Právě tímto posouzením *„uznává sama sebe a každého jiného jako účel o sobě“* (ANZENBACHER 2001: 59). Z uvedeného vyplývá, že dle Kanta je pro mravně správné jednání nezbytné, aby přijal nejen sebe jako účel o sobě, ale také svého klienta, který má stejně autonomní morálku jako on. Oba mají tudíž právo, ba dokonce povinnost, se podílet na rozhodnutí o řešení situace. Jestli by totiž člověk nebral v úvahu u druhých lidí jejich schopnost rozhodovat, popřel by tím rozum svůj vlastní (NEČASOVÁ 2004: 40).

Stejně vidí uvedené dilema také Bentham, který předpokládá, že jsme všichni stejně důležitá jednotka (POPKIN 2005: 55). Benthamovo diktum přímo říká, že *„každý se počítá za jedno; nikdo se nepočítá za víc než jedno“* (LINVILLE 2003: 31). Každý jedinec má tedy stejnou hodnotu a nikdo není nad nikým nadřazený, tudíž ani oprávněn rozhodovat o někom jiném. Jednání, kdy by tedy pracovník jednal s ostatními z pozice moci, by musela být i podle Benthama označena jako mravně nesprávná. Z pozice utilitaristické etiky, jejímž představitelem je i sám Bentham, tomu bude podobně. Hlavní v této pozici je dobro pro co největší počet lidí. V tomto případě by tedy měl pracovník zvážit pozitivní i negativní důsledky, které by jeho jednání mohlo přinést. Abychom mohli říct, že je jeho jednání správné, pozitiva by měla převážet. V tomto případě by tedy pracovník zvolil rovnocenný symetrický vztah.

Jednostranný vztah nemusí být ustanoven jen z postavení pracovníka. Zejména u skupiny týraných dětí je časté, že se děti samy staví do pozice submisivní. Dítě je najednou vytržené z rodiny, která pro něj znamenala celý svět. *„Zážitek odloučenosti vyvolá úzkost. Být zbaven jakékoli možnosti využít svých lidských schopností.*

Proto být odloučen znamená být bezmocný, neschopný aktivně uchopit svět“ (FROMM 2010: 16). I takový vztah může být přirozený. Podle Aristotela jsou některé vztahy přímo pokládány za „přirozeně nerovné“. Je to dáno hlavně velkými odlišnostmi v daném vztahu (MACHULA in ŠRAJER 2008: 23). V tomto případě by se dalo pracovníkovo jednání a jednostranně postavený vztah hodnotit jako mravně správné.

Etický kodex policistů (Příloha IV.) o vztahu ke klientovi nehovoří. Je to vysvětlitelné zejména z jejich pozic dané zákonem, kdy je od nich většinou požadováno, aby jednali, samozřejmě v mezích zákona, z pozice moci. I tento postoj ale může být pro pomáhající profese přínosem, zejména v situacích, kdy nelze předpokládat, že by rovnocenné postavení obou stran bylo přínosné, nebo by dokonce mohlo dojít k ohrožení někoho ze zúčastněných. Kodex zdravotníků se k symetrickému vztahu vyjadřuje požadavkem, aby byl respektován život a důstojnost každého člověka a že je třeba brát v úvahu jejich zájmy a hodnoty. Velkou roli zde hraje také důvěra, kterou je potřeba vybudovat a na které by měl být založen vztah mezi pacientem a zdravotníkem. Vzájemná důvěra je klíčovým bodem také v sociální práci, kdy je třeba nezapomínat, že každý má právo na realizaci a poskytnutí služeb. Klient by ale nikdy neměl být do spolupráce nucen, opět záleží na jeho přesvědčení a rozhodnutí. Člověk by měl být brán jako celostní bytost a jako s takovou by s ním mělo být jednáno (samozřejmě v mezích stanovených zákonem).

Jednostranný přístup je úzce spojen s pracovníkovým jednáním z pozice moci. Klienta vnímá jako objekt své práce a tak s ním jedná. Většinou považuje svou představu o klientovi a své vnímání situace jako objektivně platné a neměnné (MUSIL 2004: 90). Tento přístup ke klientovi by nemusel být v některých případech na škodu, ale obecně platí, že vztah, který je založen na moci a bezmoci, je typický oboustrannou manipulací a manipulativní chování rozhodně nelze hodnotit jako mravně správné (KOPŘIVA 2006: 40). Kontrola, které je dítě vystaveno, může silně nepříznivě ovlivnit spolupráci dítěte. Jestliže dítě bylo vystaveno dlouhodobému nátlaku a násilnému jednání, je nutné, aby se tento přístup změnil více do podoby partnerské komunikace. Často je totiž v práci s těmito dětmi nutné provést změny, které děti ani jejich rodiny nechtějí. Úspěšnost těchto změn je ale lépe proveditelná po vzájemné konzultaci (MUSIL 2004: 92). Dialog je ale v některých případech nemožné provést. Není tomu

tak ale ze strany pracovníka, který by byl v mocenské pozici. Děje se tak na základě skutečnosti, že stejně jako ostatní veřejné profese, i ty pomáhající jsou svou povahou známé a jejich obraz se odráží na veřejném mínění.

Pomáhající profese jsou často prezentovány jako ti, kdo se pletou do soukromí druhých, kdo vnucuje svou vůli a s druhými jedná stereotypně (GUGGENBÜHL 2007: 14 -17). I když je to běh na dlouho trať, je potřeba pracovat nejen na jednotlivých pomáhajících profesích a jejich přístupech, ale také na obecném mínění společnosti a její větší otevřenosti pomoci.

6.6 Pravidla organizace

Všechny instituce lidských společností jsou ohraničeny a vymezeny určitými pravidly. Lidská svoboda může totiž existovat právě a jen v rámci určitých norem. Bez alespoň minimálně akceptovaných pravidel jednání, bez jakéhokoli étosu by lidská společnost a sociální instituce přestaly fungovat a plnit své funkce (ANZENBACHER 2001: 107). Takováto pravidla jsou obvyklá a nezbytně nutná také v organizacích a zařízeních provozující pomáhající profese. Je ale důležité také říci, že stejně jak jsou tato pravidla potřebná, tak stejně tak mohou být při výkonu pomáhání pracovníkům na obtíž.

Většina pomáhajících organizací si stanovuje pravidla na základě platných zákonů, kodexů a požadavků dané skupiny, které chce pomáhat. Ale v oblasti týraných dětí má na proces pomáhání vliv tolik faktorů, že je velmi obtížné, možná až nemožné, nastavit v organizacích taková pravidla, aby byla akceptovatelná všemi zúčastněnými stranami. Nemluvě o tom, že lidé jsou různí a pro různé lidi jsou vhodné různé způsoby života a tím i formy a způsoby pomáhání. V každém jednotlivém případě je potřeba jiný postup, s každým dítětem je nutné pracovat jinak, protože si prošlo rozdílnými starostmi a zkušenostmi.

Z pohledu etických přístupů se zde objevuje hlavně pojem povinnosti a jejího plnění. Kantova etika klade na povinnost velký důraz a za jediné mravně správné chování také považuje to, které je motivováno povinností. Kant vidí každého rozumného jedince jako sebezákodárce a stejně tak by měl každý chápat i ostatní jedince. Objevuje se zde ale problém s Kantovým požadavkem, že tuto povinnost si musí uložit každý jedinec sám, aby byla zdrojem toho správného chování. Jestliže by si tedy pracovník pomocí čistého rozumu stanovil pravidlo, že lze uvažovat o odebrání

dítěte z rodiny již po třetí návštěvě, a jednal by podle toho, mohli bychom o jeho jednání říci, že je mravně správné. V tomto případě by také mohla být splněna i podmínka, že by sám pracovník mohl chtít, aby se tímto pravidlem řídili i ostatní. Tato maxima, kterou si stanovil, by se mohla stát všeobecným zákonem a tím by se potvrdila správnost jednání (Současné etické systémy 2009).

Kdyby ovšem jednal jen z povinnosti vůči organizaci a pravidla by dodržoval, jen aby například příznivě ovlivnil svou kariéru, nelze o mravně správném jednání, z pohledu deontologické etiky, mluvit. Stejně tak nemůžeme ale považovat za morální jednání to, kdy by byl pracovník organizací k takovému jednání nucen. Jelikož je každý člověk sám pro sebe zákonodárcem, je tedy nemyslitelné, z pohledu této etiky, aby jednání, pro které se nerozhodl, bylo hodnoceno jako mravně přijatelné. Mravně správné jednání v sobě obsahuje svobodnou volbu a v takovém případě by se o svobodné jednání nejednalo.

Oproti tomu utilitaristická etika hodnotí daný problém a následné jednání jinak. Správnost lidského jednání určují jeho důsledky. Šlo by tedy hlavně o to, jak by jednání dopadlo, bez ohledu na to, zda se poruší nebo dodrží pravidla organizace. Pracovník by tedy nejprve musel zvážit všechny možné důsledky svého rozhodnutí a teprve potom by se rozhodl podle toho, po kterém jednání by následovalo větší dobro.

Nabízí se otázka, zda můžeme považovat za správné takové jednání, kdy člověk pouze napodobuje ty, kteří konají dobro (POPKIN 2005: 19). Z Kantova pohledu by se zřejmě o etické jednání nejednalo, protože by člověk jen následoval někoho jiného a nerozhodl by se sám. Utilitaristická pozice nabízí jiný pohled. Podle té by se toto jednání dalo považovat za mravně správné, pokud by po něm následovalo dobro. S následováním příkladu úzce souvisí také křesťanská etika. Ta spočívá na předpokladu, že morálka je výrazem boží vůle a tu je třeba následovat. Jakmile by člověk tento příklad neuposlechl nebo porušil kodex, bylo by jednání hodnoceno jako nemorální (POPKIN 2005: 44). Tato pozice se zdá být velmi přísná. Nemorálnost by neměla být viděna jen z hlediska neposlušnosti. V pomáhajících profesích je často nutné jednat na hranici křesťanských zásad, takže je vždy třeba uvážit také svobodné rozhodnutí každého jedince a působení mnoha faktorů.

Podle etických kodexů pomáhajících pracovníků je zřejmé, že na dodržování pravidel organizace je kladen velký důraz. Ve všech oblastech je zdůrazněn požadavek

mlčenlivost, což se do rozporu s vykonáváním pomáhání nedostává. U sociálních pracovníků je konkrétně uvedeno, že pracovník je povinen dodržovat a plnit závazky, které vyplývají od zaměstnavatele. Zde by se toto diskutované dilema mohlo objevit zejména tehdy, pokud by organizace například svými nařízeními a pravidly, byť i nepřímo, způsobovala vyloučení některých lidí z poskytování jejich služeb.

Problém s pravidly organizace je patrně nevhodnější vyřešit jejich následováním a dodržováním. Požadavek na jejich dodržování je umístěn jak v kodexech, které tvoří pro pracovníky nejdůležitější mantinel, tak vyplývá i z kantovské pozice. Abychom toto jednání ale mohli hodnotit jako morální, je třeba, aby pracovník jednal podle pravidel na základě svého vlastního uvážení a rozumu.

6.7 Odpovědnost

„...každý máme jiný hodnotový systém, který si odnášíme právě z rodiny. A pokud rodina špatně funguje, přenášíme si jen to zlé. Navíc když v té situaci dítě žije celý život, nemůžeme očekávat, že najednou porozumí hodnotám, které přijdou normální nám“

Dítě si může z rodiny přenášet hodnoty a zvyky, které nejsou pro většinu pracovníků obvyklé a co nejsou při procesu pomáhání nejdůležitější, které jsou často překážkou. Pracovník se tedy velmi často dostává do situace, kdy by se mohlo zdát, že bude lepší, když za klienta rozhodne on sám. V oblasti týraných dětí je tato situace ještě poněkud komplikovanější v tom, že se velmi často jedná o malé děti a pracovník je opravdu tím, kdo by měl pomoci dítěti s návratem do společnosti, kdo by měl být alespoň chvíli jeho „náhradním rodičem“, když jeho skuteční rodiče svou zodpovědnost za dítě nezvládli. Je to ale eticky správné a možné?

Každý člověk je rozumová bytost a s tím se také celý život musí potýkat. I děti mají právo a možnost se rozhodnout. Problém nastává v situacích, kdy si dítě plně neuvědomuje následky svého případného setrvání v rodině. Velký problém je často v myšlení hlavně sociálních pracovníků, kteří za dítě mají zodpovědnost. A na nich často záleží, co s dítětem bude. Musí na sebe tak vzít odpovědnost rodičů. Tím se pak dostávají do velkého tlaku nejen okolí a médií, ale také velkých starostí

a úzkostí, co s dítětem bude. Svým přístupem pak mohou dítě od rodiny zcela odtrhnout a rodiče nemusí dostat šanci na řešení nebo zlepšení situace (BAJER 2006: 5).

Z etického hlediska lze přebírání odpovědnosti hodnotit několika způsoby.

Během vývoje společnosti jsme si osvojili normy, že je přirozené, aby o děti bylo postaráno dospělými. Dospělý tak může přebírat odpovědnost za dítě, u kterého je zřejmé, že o něj není postaráno podle norem daného společenství. Při práci s touto skupinou dětí se může pracovník často dostat do situace, kdy vzniká mnoho neshod a nedorozumění. Pracovník pak většinou hledá možnosti, jak zařídit, aby se dítě dívalo na problém stejně jako on, případně aby vzniklé situaci opravdu porozumělo. Takový přístup má sice mnoho výhod, ale může mít za následek, že si později nebude dítě schopno pomoci samo. Lidé pak dlouhodobě potřebují péči „rodičů“ a potřebují jejich usměrňování. Přebírání odpovědnosti pracovníkem je podporováno věkem klientů, kdy pracovník skutečně vystupuje jako rodič, a tak se i v jejich vzájemné spolupráci objevuje rodičovská analogie. Klient je tak vymezen jako bezmocný a bezradný.

V rámci mateřského přístupu je kladen důraz na upřímnost, komunikaci, otevřenost a porozumění. Pracovníci tak jednostranně prosazují svá dobře míněná mateřská stanoviska (MUSIL 2004: 98 - 101). Tento přístup je pro pracovníka snazší v tom, že snadněji překlene budování vztahu s dítětem a ze své pozice rodiče jednostranně zasahuje do jeho života. Když budeme na tento vztah pohlížet čistě jako na vztah rodiče a dítěte, kdy i dítě je ale s touto situací obeznámeno a vše se tak odehrává pro to, aby bylo dosaženo co nejlepšího zájmu dítěte, pak lze takové jednání hodnotit jako eticky správné. V případě, že by takto pracovník jednal jen pro svůj dobrý pocit, bylo by toto jednání přípustné jen z pohledu etického hédonismu, protože jen potěšení jedince je hodnotné samo o sobě (LINVILLE 2003: 28).

Kant v přebírání odpovědnosti žádný morální aspekt nevidí. V rámci své etiky upřednostňuje jen ty jedince s čistým rozumem, kteří jsou schopni definovat a motivovat své chování čistou povinností. Ale péči, kterou projevuje k zachování života druhých spousta lidí, nepřikládá žádnou výraznou hodnotu a dle jeho tvrzení takové jednání dokonce nemá žádný morální obsah. Dobrá vůle není dobrá jen tím, co způsobí. Ale můžeme ji posoudit jen pro její záměr, tedy pro chtění a motiv (KANT 1990: 58 - 61). Převzetí odpovědnosti za dítě pracovníkem nelze tedy hodnotit jako mravně správné, protože je tak jednáno na základě náklonnosti, strachu a takové jednání není motivováno povinností.

Další možností, jak by šlo takové jednání vysvětlit jako mravně nesprávné, je skutečnost, že podle Kantovy etiky nelze považovat jiného člověka za pouhý prostředek k dosažení našeho vlastního cíle. Převzetím odpovědnosti za dítě, případně i za jeho rodiče, bychom opomenuli jejich lidství a důstojnost a tím bychom je neuznávali jako rozumné lidské bytosti (POPKIN 2005: 63). Jelikož je morálka věcí úcty k lidem s vlastní důstojností, nedalo by se ani v tomto případě mluvit o mravně správném jednání (LINVILLE 2003: 49).

Když bychom předpokládali, že základní povaha člověka je v genech, měli bychom co do činění s naturalistickou morálkou (LINVILLE 2003: 52). Podle ní by tedy bylo zbytečné, aby pracovník cokoli dělal, protože dítě by v sobě mělo geny rodičů. I z tohoto pohledu by takové jednání bylo hodnoceno jako nesprávné, protože by pracovník zasahoval tam, kde mu to nepřísluší.

Ovšem kdybychom takové jednání hodnotili z pohledu utilitaristické etiky, bylo by jednání, kdy pracovník převezme odpovědnost za dítě a jeho rodinu, naprosto přípustné, protože by následky takového jednání byly hodnoceny kladně. Utilitarismus velmi přispěl k tomu, abychom hodnotili správné nebo nesprávné jednání bez ohledu na to, zda je správný nebo špatný ten, kdo jedná (POPKIN 2005: 54). I když by tedy pracovníkovo chování nebylo správné a mohlo být motivováno například touhou po moci, jeho jednání bychom museli hodnotit kladně, protože zde jde o hodnocení morálnosti jednání a ne toho, kdo jedná.

V protikladu k utilitarismu je z čistě praktického hlediska nutno uvést, že u tohoto dilematu je třeba brát v úvahu také dlouhodobost praxe pracovníka. Často se totiž dobře míněné jednání člověka bez zkušenosti může potkat s horšími následky než u člověka, který nejedná podle teorií a kodexů úplně správně, jeho jednání však přinese úspěch (MUSIL 2004: 105).

Z pohledu etických kodexů je problém s odpovědností vcelku jasný. Nikde se totiž nezmiňují o tom, že by mohl pracovník přebírat odpovědnost za svého klienta. V tom je možno vidět nedostatek, protože přebírání odpovědnosti za klienta je v pomáhajících profesích věc vcelku obvyklá. K odpovědnosti se kodexy vyjadřují hlavně uvedením hlavních oblastí, o které by měli pracovníci svou odpovědnost opírat. Jde tedy hlavně o dokumenty o lidských právech, o Listinu práv dítěte. Odpovědnost

by měla vyplývat z dodržování zásad demokracie a sociální spravedlnosti. Celá práce s klientem by měla tedy směřovat k podpoře odpovědnosti jeho vlastní.

Při řešení tohoto dilematu je víc jak u jiných potřeba uvážit nejen etické důsledky našeho jednání a naše motivy, ale také naše vlastní schopnosti a dovednosti. Obě řešení, jak přebrání, tak ponechání odpovědnosti by se dala za určitých okolností hodnotit jako mravně správná. Vzhledem k tomu, co říkají jednotlivé kodexy, je zřejmé, že člověk má svou vlastní odpovědnost a tu je třeba ctít. Pokud ji ale člověk z různých důvodů nemá, nebo k ní nenašel cestu, je na pracovníkovi, aby mu s hledáním vlastní odpovědnosti pomohl, byť by to znamenalo, že na chvíli převezme starost na sebe.

6.8 Právomoci

Dalším vcelku velkým problémem při výkonu pomáhajících profesí je nedostatek pravomocí pomáhajících. Z vybrané skupiny pomáhajících mají samozřejmě největší možnosti policisté, ale i tam je to velmi striktně omezené zákony. Když například zjistí zdravotník, že dochází k týrání, nemá žádnou pravomoc, jak zakročit. Musí situaci jen oznámit na příslušný úřad a tím pro něj případ končí. Nebo je nucen sociální pracovník v některých závažných případech jednat proti vůli klienta a prosazovat opatření, která jsou správná. Jestliže ale chybí možnosti, jak je prosadit, pracovník je bezmocný (GUGGENBÜHL 2007: 9).

Jak již bylo naznačeno, je velký problém s odkrýváním týrání a s jeho dokazováním. Pozornost je většinou věnována jen brutálním případům většinou fyzického týrání, což je velmi zkreslující a nedostačující. Většinou totiž dochází právě k týrání psychickému, které je kolikrát dlouhodobější a pro dítě má horší následky (MATOUŠEK 2005: 27-28). To vše je spojeno s velkým problémem s tím, jak tyto situace řešit a hlavně jak je posuzovat? Přestože žijeme ve stejné společnosti, máme na určité věci různé pohledy. A mezi velmi podstatné rozdíly mezi lidmi patří jejich přístup k výchově dětí a také hranice chudoby nebo nedostatku, kterou považují za limitní.

Právní normy sice ukládají, že by orgány na ochranu dětí a příslušné instituce měly vyhledávat ohrožené děti a působit na rodiče, aby plnili výchovné a rodičovské

odpovědnosti a pomáhat jim v případě potřeby poskytnout poradenství (MATOUŠEK 2005: 32). Zůstává ale otázkou, jak to prakticky provést? Vzhledem k nedostatečným možnostem jednotlivých pomáhajících, ke snižování míst a financí je těžko doufat, že se tato situace může zlepšit.

„Dítě je vydané napospas státním orgánům a nestátním institucím, možnost lidského selhání je stále ještě vysoká. Pracovníků je nedostatek, práce je příliš, hrozí profesní vyhoření.“

Zda je tento problém eticky řešitelný a v jakém případě je možno ho hodnotit jako eticky správný?

„bylo odloženo trestní stíhání nezletilého M.B. pro čin jinak trestný, za pohlavní zneužívání podle § 242 odst. 1 tr. zák., neboť je nepřijatelné pro nedostatek věku nezletilého.“

Zde se objevuje další problém a ten je spojen s hranicí věku. Od jakého věku má být jedinec odpovědný za své jednání? Jestliže se i nezletilý jedinec svobodně rozhodne pro páchaní trestného činu, neměl by tak být také posuzován jako odpovědný za tento čin? Jak jednat s dítětem jako pachatelem trestného činu je další věc, ale tento problém se posouvá ze sféry pomáhajících do sféry soudnictví, a do péče pomáhajících se takový jedinec dostane až následně – což může být i pozdě, protože časná intervence by mohla být v mnoha případech nápomocná. Po nízkém věku je dalším příkladem, kdy má pracovník „svázané ruce“, nedostatek důkazů.

“U některých případů se může stát, že se u dítěte neprokáže dostatek důkazů týrání či zneužívání a dítě není odebráno z rodiny.“

Pomáhání také velmi často zabraňuje nenávisť okolí a v rodinách, se kterými by měli spolupracovat. Násilí v rodinách a tím omezená možnost pomáhat by se dala vyřešit přesunutím pracovníků z domovů dětí do kanceláří, ale tím by značně utrpěla důvěra a ochota spolupracovat (DOMINELLI 2009: 26). Nebo jsou pomáhající kvůli nedostatečným možnostem nařčeni z lhostejnosti vůči týrání a nicnedělání. Okolí však netuší, že se za oním „pomáháním“ skrývá mnoho dalších faktorů.

„velmi často se setkávám s předsudky okolí, že kryjeme pachatele, ale někdy opravdu nejsou dostatečné prostředky nebo pravomoce.“

Zmíněná situace je pochopitelná na Aristotelově teorii morální přirozenosti, kdy předpokládá, že člověk je morálně slabý a proto dobro, které by konat měl, tak nekoná, a zlo, které by se konat naopak nemělo, je konáno (POPKIN 2005: 26).

Podobný přístup se objevuje i u klientů. Ti se obrací o pomoc tehdy, když už to dál nejde a situace se stává vyhrcočenou. Pracovník jim tedy poradí, ale oni mnohdy udělají přesný opak toho, co bylo smyslem pomoci.

„Informace o problematice se špatně dostávají k cílovým skupinám a často dochází ke komunikačním neshodám. Můžeme to špatně pochopit my, nebo oni, ale z nedostatku času není moc prostor se tím zabývat.“

Pracovníci často během dlouhodobých šetření přijdou na to, kde je problém a jak by ho bylo třeba řešit. Nemají ale zároveň dostatek příležitostí nebo možností, jak prosadit rady, které by pomohly rodinám nebo dětem s vyřešením nebo zlepšením situace.

„Velmi často úřady zjišťují, že dítě vyrůstá v nepříznivých podmínkách, ale neexistují zákonná podklady, které by jim dovolily zasáhnout“

V souvislosti se zvoleným dilematem se nabízí etické řešení z pozice deontologické. Ta předpokládá, že bychom měli jednat tak, abychom mohli chtít, aby podle naší zvolené zásady, mohli jednat i ostatní lidé. Každý by si tak zvolil svůj způsob jednání podle svého rozvážení a zachování svého života, a jako k takovému by choval bezprostřední náklonnost (KANT 1990: 61). Pak bychom všichni jednali dle svého uvážení mravně správně. Nesmíme ale zapomínat na ty jedince, kteří jednají v rozporu byť i se základními pravidly chování. Ti by mohli stanovit takové základy jednání, že jsou pro život ve společnosti naprosto nemyslitelné. Jednání pomáhajícího by se podle Kantovy teorie při řešení tohoto dilematu mělo odrážet od jednání z povinnosti, tedy by mělo být jednáno v rámci pravomocí, které jsou dostupné. Pokud by se ale pracovník rozhodl pomoci dítěti i přes rámec svých povinností, bylo by jeho jednání motivováno náklonností, a tudíž by se nedalo hodnotit jako mravně správné.

Utilitarismus vidí problém pravomocí velmi jasně. O tom, co je dobré, rozhoduje externí faktor, ne jedinec osobně. Pracovník by tedy žádné takovéto dilema řešit nemusel. Posuzování podle utilitarismu probíhá nejdříve posouzením, zda se jednotlivá jednání shodují s pravidly. V případě, že by pracovník akceptoval své omezené možnosti práce, jednal by v souladu s pravidly. Druhou podmínkou je, že toto jednání musí být následně posouzeno podle množství lidí, kterým přinese takové jednání dobro. Pracovníkovo jednání by tedy obstálo i v tomto případě a bylo by hodnoceno jako mravně správné. V opačném případě, pokud by pracovník jednal v rozporu se svými

omezenými pravomocemi, by toto jednání bylo utilitarismem označeno za špatné, i když by bylo vedeno dobrými motivy pomoci.

Kant s tímto utilitaristickým přístupem nesouhlasí a upozorňuje na možné zaměňování důsledků jednání a motivů, které k jednání vedly. Jako nemorální by hodnotil jednání pracovníka, které je motivováno jen jeho následováním pravidel, aniž by s danými pravidly pracovník souhlasil a jednal tak ze svého vlastního přesvědčení, že je toto jednání morálně správné a je pro něj povinností.

Na pravomoci jednotlivých skupin pomáhajících se dívají rozdílně i jejich etické kodexy. Velká část dostupných pravomocí je stejně jako u odpovědnosti limitována zákony (zejména u Policie ČR). U ostatních profesí vyplývají využitelné pravomoci z jiných zdrojů. U zdravotníků jejich pravomoc striktně souvisí s jejich odbornými schopnostmi a znalostmi a na to navazujícími dostupnými možnostmi. U sociálních pracovníků je kladen důraz na to, aby si pracovník byl plně vědom nejen pravidel organizace, ale také svých odborných a profesních omezení. V případě takového omezení je třeba spolupráci s klientem ukončit a doporučit mu jinou službu.

Podle uvedených přístupů by pracovník podobné dilema ani řešit neměl, vždy by měl jednat v rámci svých pravomocí a možností. Rozdílný by byl jen postup, jak ke svému rozhodnutí došel. Na stejném řešení problému se shodují i etické kodexy pomáhajících. V tomto konkrétním problému by mohly etické teorie i kodexy být nápomocny a problém by jim pomohly rozhodnout nebo ospravedlnit.

6.9 Byrokracie

V současnosti dochází ve světě k velkému propojení nejen všech služeb, ale také k propojení těchto služeb s politickými a ekonomickými institucemi. A každý je ve svém jednání někomu odpovědný. Přibývá tedy požadavků vůči organizacím, jak mají svou práci vykonávat a na co je třeba se zaměřit. Vzniká tak mnohem více byrokratických překážek, které mohou bránit ve výkonu pomáhající práce. Pomáhající pracovníci jsou stále více, při výkonu své profese, vystaveni mnoha překážkám. Mají velmi málo času a okolo sebe spoustu stran, kterým by se měli svou prací zavděčit, ať už jde o organizace, nadřazené, veřejnost.

A zejména by to vše mělo probíhat hlavně ve prospěch klienta a v rámci platných zákonů (MUSIL 2004: 62). Roli zde sehrává také církev, která vždy souvisela s oblastí pomáhání, takže je třeba jednat i v sounáležitosti s příslušnou církví (pochopitelně zejména jedná-li se o církevní organizaci). Takové dilema pak vzniká velmi často v důsledku objednávek politiků nebo představitelů krajů a měst, kteří mají možnost svými rozhodnutími ovlivnit především finanční stránku pomáhající organizace (a následně často i její fungování). Tím ale dochází k tomu, že větší propojování politické a ekonomické stránky se sociální má za následek úpadek profesionální pomoci, protože se pomáhající pracovníci musejí soustředit nejen na svou vlastní, potřebnou práci, ale také na vykazování činnosti vůči jiným institucím (MUSIL 2004: 111). V oblasti týraných dětí se to nejvíce projevuje zejména v tom, že díky nařízením „shora“ mají pracovníci často svázané ruce a nemohou vykonávat potřebnou práci kvůli administraci. Od pracovníka se v těchto případech očekává, že se bude řídit oficiálními návody a ne že se k situaci postaví jako specialista. To je v této různorodé oblasti týraných dětí velký problém, protože ke každému případu je potřeba přistupovat velmi individuálně a dle konkrétních požadavků a potřeb.

Zároveň si ale pracovník nesmí dovolit dát před „klientem“ najevo, že neposkytuje službu tak, jak by bylo nejvíc vhodné, ale že se musí věnovat ještě dalším povinnostem. Pracovník tak nemůže jednat s klienty, jak by považoval za správné (MUSIL 2004: 45; 62). S nárůstem povinností mimo přímou práci souvisí také snižování vnímavosti k potřebám klienta. U této konkrétní skupiny dětí jde o problém, protože většinu problémů je třeba zjišťovat během rozvíjející se spolupráce a důvěry, neboť týrané dítě jen málo prozradí samo.

Při práci se skupinou týraných dětí lze toto dilema demonstrováno na příkladu nejrůznějších výsledků.

„Náročná je práce s dětmi, které si s takovou situací neví rady. Neuvědomují si špatné chování např. svých rodičů či jiných příbuzných. Je těžké pracovat s dětmi tak, aby se jejich trauma ještě více nepodporovalo častými výsledky, popř. nátlakem ze strany „vyšetřovatelů“.

Výsledky jsou ze strany policie samozřejmě naprosto nezbytné, pokud se jedná o trestnou činnost, ale dítě se dostává pod vliv dalších mnoha lidí, kteří se o jeho situaci snaží zjistit co nejvíce. Tím trpí samo pomáhání, protože dítě se může uzavřít. Nemluvě

o tom, že je pro dítě neustálé vracení se k problému (nebo k problému s rodiči) nepříjemné a zatěžující.

Další oblastí, kde je jasně viditelné zmíněné dilema, je skutečnost, že se často obrací pozornost od skutečného problému.

„Podle obviněného je popis skutku nesprávně vymezen co do jeho délky, po kterou měl být páchán, je třeba se tedy zaměřit na dobu konání skutku“

Ale vzhledem k předepsanému postupu se tedy bude řešit délka konání skutku, která je v souvislosti se skutečným činem týrání dítěte v danou chvíli naprosto zanedbatelná. Pracovník ale z titulu své pozice musí dostát předpisům a v takových situacích, třeba i pachateli, vyhovět. Pracovník si ale nesmí dovolit dát najevo, že s daným postupem nesouhlasí. Tím sice splní svou povinnost, ale trpí tak řešení konkrétní problémové situace a proces týrání se může prodlužovat.

Byrokratická kultura je založená hlavně na rozhodování úředníků. Takové jednání je pak založeno na neosobních, jasně daných pravidlech. Pracovník vidí svého klienta jen jako kolonku v šanonu a osobní přístup se vytrácí (MUSIL 2004: 110). V každé práci, stejně jako v každé společnosti jsou dané určité přístupy nebo normy obvyklého, správného jednání. Je pak ale takové jednání mravně správné, když z něj vzniká dilema v situaci, kdy bychom vlastně měli jednat podle zavedených pravidel?

Pokud bychom se rozhodli byrokracii dodržovat a jednat podle jejích pravidel, bylo by naše jednání správné tehdy, pokud bychom daná pravidla, která by takové jednání stanovila, považovali za jediný platný návod, jak správně jednat, a plně bychom se jím řídili. Takové jednání je typické například pro církev, která vidí morální kodex jako „objektivní a neomylný návod pro správné chování a proto nemůže být zpochybňován“ (POPKIN 2005: 44). Tato autoritářská pozice není ale jediná, která obhájí dodržování byrokratického přístupu. Také utilitarismus pravidel předpokládá, že to, podle čeho posuzujeme správné nebo nesprávné jednání, je závislé na následcích tohoto pravidla. Vzhledem k následné spokojenosti ekonomických a politických aktérů by se tento přístup dal hodnotit jako mravně správný. Nebylo by tomu ale tak v případě, že bychom jako následek hodnotili spokojenost dítěte, kterého by se případ jednal, nebo spokojenost samotného pracovníka. Zde by okolnosti nasvědčovaly spíše tomu, že by následky byly špatné. Tedy ani jednání podle zavedených byrokratických pravidel by se nedalo hodnotit jako mravně správné.

Byrokratické jednání by se dalo hodnotit jako morálně správné také za předpokladu, že by bylo motivováno z čistého rozumu jedince. V případě, že by naše rozhodnutí věnovat se více byrokracii a méně přímému pomáhání bylo bráno jako čistá povinnost a tak by bylo motivováno, pak by se dalo hodnotit jako morálně správné. Takové jednání by bylo ale morálně správné jen za předpokladu, že by mělo formu kategorického imperativu a nebylo by v žádném případě podmíněno hedonistickým přínosem. „Jednání je morálně dobré tehdy, když je jeho určujícím důvodem čistá rozumová forma mravního principu jako taková“ (ANZENBACHER 2001: 69). Rozhodnutí jednat byrokraticky je tedy naší povinností, protože jsme to uznali za svou povinnost, pomocí kategorického imperativu, a pak je správné.

Aby naše jednání mohlo být prohlášeno za morálně správné i v případě, že bychom požadavek byrokracie nedodrželi, museli bychom se řídit Aristotelovým pojetím etiky. Ten vidí blaženost jako hlavní cíl života a je tedy třeba, abychom vše, co děláme, dělali proto, abychom dosáhli blaženosti. Rozhodnutím nedodržet byrokratický postup by se získalo více času na přímé pomáhání dítěti nebo jeho rodině. Činnost by přestala být tak rutinní a přinesla by lepší výsledky. Takové jednání by přineslo větší blaženost i samotnému pracovníkovi.

K oblasti byrokracie se žádný z etických kodexů přímo nevyjadřuje.

Z toho vyplývá, že častěji je naše jednání hodnoceno jako mravně správné v případě, že budeme jednat podle byrokratických postupů. Je třeba to vzít v úvahu v praxi pomáhající profese, protože i nepříjemné administrativní zásahy jsou pro existenci úspěšných pomáhajících organizací nezbytné. (Tedy alespoň do té doby, než budou nahrazeny jinou formou řešení byrokratických požadavků, nebo budou přenechána neodborným pomáhajícím.) V současné praxi tedy platí, že jsou dané postupy a klasifikace, kterými se pracovníci musí řídit, a je dobré se jimi řídit. Je ale také vhodné zvažovat, v souvislosti s vlastním přesvědčením, kdy tyto postupy dodržovat více a kdy méně, protože se při výkonu pomáhání této skupině setkáváme s množstvím rozdílných problémů, na které by pracovník měl reagovat individuálnější formou (MUSIL 2004: 113).

7 NAVRHOVANÁ ŘEŠENÍ

Jediným aspektem, který bohužel nelze rozřešit žádnou etickou teorií, je neustálý nedostatek financí, se kterým se všechny pomáhající profese musí setkávat. Peníze jsou oblastí, o které se zmínila většina respondentů. Přestože to nelze považovat za dilema, je nutné se o tomto tématu v závěru krátce zmínit. Je přinejmenším znepokojující, že v době, kdy je ochota pomáhat druhým, jsou potřebné znalosti, aby tato práce byla co nejpřínosnější a profesionální, tak celková pomoc ztroskotá na nedostatku prostředků. Odborná veřejnost by tedy měla začít pracovat na osvětě mezi širší veřejností, aby se peníze dostaly právě tam, kde je jich potřeba.

Již ze souvislosti s uvedenými dilematy a s dalšími výpověďmi respondentů vyplývají některá další možná řešení nebo návrhy, kterým se budu věnovat v této závěrečné kapitole. Ať už člověk bude ve svém rozhodování brát v úvahu jakoukoli teorii nebo kodex, je nezbytné, aby tak činil z toho důvodu, aby rozvíjel svůj rozum a našel harmonii (FROMM 2010: 15). Veškeré jeho rozhodování by se mělo zakládat na určité oprávněnosti, kterou zpravidla svému rozhodnutí zajistíme dostatečným a důsledným promyšlením i do širších souvislostí. Pak teprve můžeme objevit jiné významy než ty, které se zdály jednoznačné, a naše rozhodnutí může dostat nový směr (HÁJEK 2007: 44).

Samotná aplikace etiky a jejích teorií na každodenní problémy lidí není nic nového. I jednotlivé teorie byly rozvíjeny v souvislosti s danými problémy té doby, ve které vznikaly (DENISE 2008: 354). Je tedy zřejmé, že i na takový problém, jakým je týrání, je možné tyto teorie aplikovat a ovlivnit tak jejich řešení. Podle Plaňavy může sice lidské rozhodování a komunikace mezi lidmi sloužit jak dobru, tak zlu, vše je odvislé od etického kontextu, v jakém se daný problém řeší (2005: 75). Naše jednání totiž nikdy nesmí být hodnoceno jen z hlediska toho, zda odpovídá nebo neodpovídá určitému pravidlu či normě. Celý proces rozhodování a následného jednání je mnohem složitější. To je třeba mít při hodnocení svých činů i činů druhých vždy na paměti. Obecně je možno říci, že je nutné, abychom při rozhodování brali v úvahu i vliv objektivních skutečností a co je asi nejdůležitější, rozhodovali se dobrovolně

a svobodně. Veškeré naše rozhodování je ovlivněno kulturními faktory. Ty mají vliv na interpretaci nejlepšího zájmu dítěte, a následně tak na naše rozhodování. Když se rozhodujeme, co je pro dítě nejlepší, je nutné brát v úvahu nejen etické aspekty a náš vlastní postoj, ale také možnou separaci dítěte od rodičů a genderový aspekt ve výchově (KURKI 2000: 183-185).

O problematice těchto dětí se velmi často mluví a zapojuje se do ní mnoho oblastí a veřejných sfér. Přínosné by tedy bylo, aby se rozšířilo povědomí i těchto zainteresovaných jedinců, a to nejen o oblasti týrání a pomáhání, ale také o oblasti právě etické. Některá řešení a dilemata, jak se ukázalo, mnohdy souvisí právě s nástrahami, které jsou pomáhajícím stavěny do cesty. Je třeba, aby pravda a správný směr byl ukázán nejen ve slovech, ale také v jejich jednání (PESCHKE 1999: 319). Jedním z hlavních řešení by tak měla být snaha o změnu přístupu veřejnosti k této problematice. Lidé v okolí jsou vůči sobě velmi lhostejní, nebo o těchto případech mají velmi zkreslené nebo nedostačující informace. Práce odborné veřejnosti by se v jednotlivých komunitách měla zaměřovat na rozvoj informovanosti lidí a na šíření prevence. Vhodně zacílená osvěta by v této situaci mohla zlepšení práce a odstranění některých dilemat zajistit pomoci. Podpora veřejnosti by se také měla zaměřit na podporu tradičních rodin. Státem a společností je z velké míry podporována skupina rodin znevýhodněných, s jedním rodičem, nebo s hendikepovaným dítětem. Tato podpora by se ale měla rozšířit také na normální rodiny, které potřebují utvrdit ve své správné existenci a fungování. Tyto rodiny velmi často nevědí, jak spolu v současné době vycházet, jak trávit volný čas. Vzato do důsledků se právě tyto „zdravé rodiny“ mohou stát potenciálními aktéry v týrání a zneužívání.

Je nepředstavitelné, aby se celá pomáhající oblast řídila jen etickými přístupy. Je nutné, aby byla udržena určitá profesionální úroveň pomáhajících profesí a její techniky a přístupy byly nadále rozvíjeny. Stejně tak je ale potřebné, aby celý proces pomáhání byl přístupný etickým teoriím a ty se dostaly více do povědomí pracovníků a promítaly se do jejich praktické činnosti. Přestože většina těchto teorií vznikla jako reakce na problémy v dobách dávno minulých, bezesporu mají co říct i k současným, nejen každodenním dilematům. I dnes je vhodné je aplikovat na problémy naší doby, protože nám mohou poskytnout nový pohled (DENISE 2008: 355). Bylo by tedy vhodné rozšiřovat jejich vzdělávání v etické oblasti, aby mohli svoje rozhodování opřít o znalosti etických přístupů, které často na správné jednání poukazují. Etika

by se tak měla šanci stát užší součástí pomáhajících profesí a odtud by se měla rozšířit k širším skupinám lidí a do společnosti.

Řešení dilemat na pozadí etických přístupů je přínosné také proto, že poukazuje na fakt, jak velkou roli v rozhodování hraje především svobodná volba. Rozhodování pracovníků je ovlivněno také jejich zkušenostmi, vědomostmi, nebo se může objevovat vliv minulých zkušeností. To vše pozitivně působí na jejich volbu. Jedinec by tak měl mít částečně uvolněné pole působnosti, aby jeho rozhodování mohlo být motivováno svobodně. Tím pádem by došlo k odstranění některých dilemat a pracovník by jednal mravně správně.

S etickou oblastí také úzce souvisí především důvěra sám v sebe a také v druhé. To je další z oblastí, ze kterých je možno v pomáhajících profesích čerpat. Práce ve prospěch dítěte je samozřejmě velmi důležitá a měl by na ni být kladen velký důraz. Každý člověk je vzácný a jedinečný (KRÁLOVÁ 2002: 55). Stejně tak je ale důležitý i sám pracovník. Je stejně hodnotný a proto nikdy nesmí zapomenout sám na sebe a svůj vlastní rozvoj. Všechna jeho rozhodnutí vychází jen z něj a nikdy by neměl sám sebe chápat jen jako stroj pro výkon pomáhání. Náš život sice závisí na nás samých, ale jsme součástí společnosti a i ostatní je nutno brát jako sebe sama. Etické přístupy také mohou naučit lidi budovat nejen důvěru v sám sebe, ale také schopnost akceptovat ostatní. Stejně jako my neseme odpovědnost za své jednání, mají tuto odpovědnost také ti, s jejichž jednáním nesouhlasíme, a nikdo nemá právo jim ji brát.

Změna by také měla nastat v etických kodexech pracovníků. K některým uvedeným dilematům se kodexy ani nevyjadřují nebo zastávají stanovisko, které pro pracovníka není možné splnit nebo dodržet. Bylo by tedy vhodné, jak pro pracovníky, tak pro samotný výsledek jejich práce, aby kodexy byly otevřené změně a bylo s nimi možno pracovat v závislosti na dané skupině klientů a na daných změnách společnosti.

Etické teorie jsou pro pomáhající profese důležitým zdrojem a měly by být úzce propojeny. Je třeba rozšiřovat vzdělání pracovníků v této oblasti a stejně tak otevřít etiku praktickým problémům současné doby. Pracovník by nikdy neměl být pevně rozhodnutý pro jednu formu jednání. Měl by být schopen aplikovat jednotlivé teorie a přístupy, jak etické, tak sociální, takovým způsobem, aby se prolínaly a ovlivňovaly nejen mezi sebou, ale se současnou společností a osobností konkrétního pracovníka.

ZÁVĚR

Tématem této diplomové práce byla dilemata pomáhajících pracovníků, kteří jsou v kontaktu s týranými a zneužívanými dětmi, na pozadí etických přístupů.

Dotazníky a rozhovory s pracovníky poukázaly na devět hlavních problematických situací, které se v praxi s danou skupinou dětí objevují. Ve všech se ukázalo, že jejich řešení může být eticky správné i nesprávné. Záleží jen na tom, jak se dané dilema uchopí. Nelze tvrdit, že jednat jen podle jednoho přístupu je správné nebo naopak špatné. Jde naopak o to, jak se s problémem pracuje. Správné fungování ve společnosti totiž stejně jako komunikace mezi lidmi je zcela mimo dobro a zlo. Může sloužit obojímu (PLAŇAVA 2005: 75). Všechna dilemata vychází z každodenního života a jako taková je třeba je chápat. Záleží totiž jen na kontextu, v jakém probíhá, a na prostředcích, jakých je využito. Jde tu právě o ten etický rozměr, bez něž by se lidské jednání nikdy nemělo obejít.

V začátku práce bylo nastíněno několik hlavních pojmů, týkajících se této oblasti. Z kapitoly o pomáhajících profesích vyplynula nutná spolupráce, kterou je třeba podporovat. Zároveň je ale třeba, aby se každá z profesí rozvíjela sama o sobě. Ale také by měl být kladen důraz na to, aby oblasti, ve kterých je tato spolupráce nejvhodnější, měly daný postup, který bude zlepšovat jejich výslednou práci a ta bude tak úspěšnější. Následující část práce byla zaměřena na jednotlivé faktory, které mají vliv na pomáhání, ale i na případný vznik dilemat. Lze mezi ně zahrnout vztahy, které člověka ovlivňují z největší možné míry, protože každý z nás je jedinečnou součástí společnosti. Společnost a naše vlastní já ovlivňuje každý náš krok. Cílem každého z nás by tedy mělo být poznání sama sebe a společnosti, která nás obklopuje. Je pochopitelně nemožné poznat vše v okolí v takové míře, v jaké známe sami sebe. Ale toto poznání lze alespoň nahlédnout tím, že budeme ostatní respektovat a budeme vnímaví k jejich potřebám a zájmům. Když lidé přestanou být k sobě navzájem lhostejní, mohlo by to pozitivně ovlivnit i další vývoj lidí a třeba i snížit, v této práci diskutovanou, problematiku týrání. Se společností souvisí nepochybně další velmi důležitý faktor, kterým je víra a náboženství. Není tím míněno nabádání lidí, aby se hromadně obraceli k Bohu, ale je třeba lidí podporovat v tom, aby si začali

uvědomovat své hodnoty a hodnoty společnosti, ve které vyrostli. Pro pomáhající pracovníky je velmi důležitá naděje a víra „v zlepšení“. Touto vírou by se měli řídit i lidé ve svých každodenních životech. Aby jejich směr nebyl motivován jen materiálními zisky, protože etický základ každého z nás by měl být pro spokojený život tím základním.

Pro teoretické zázemí pomáhající práce tento text poukázal na několik nedostatků, které by bylo vhodné změnit v tolik zmiňovaných etických kodexech. Ty by měly více reflektovat dané potřeby konkrétní skupiny klientů a pracovníků a nejen poskytovat obecné vymezení hranic. Tyto změny by se následně měly projevit také v praxi pomáhající práce. Také by pro zvýšení profesionality pomáhajících profesí a následné poskytování přínosnějších a vhodněji zacílených služeb bylo vhodné, aby se více diskutovalo o morálce a správném jednání. Některé z etických teorií jsou mezi pracovníky neznámé a, jak se ukázalo, při řešení dilemat by právě ony mohly pracovníkům ukázat jinou cestu nebo alespoň pomoci ozřejmit správnost a důvody svého jednání.

Hlavní část práce byla zaměřena na konkrétní dilemata. Každé z nich bylo rozpracováno nejen z hlediska pracovníků, ale také z hlediska etických teorií, kdy každá viděla podstatu v něčem jiném a tedy i z ní vyplývající řešení mohlo být odlišné. Cílem nebylo ukázat, která teorie je lepší a podle které by bylo možné dilemata vymýtit. Pomáhající profese, protože pracují v přímém kontaktu se životy lidí, vždy dilemata obsahovat budou a je to tak v pořádku.

Cílem bylo nastínit, jak jsou tato dilemata podle teorií chápána a zda by pracovníkovi větší povědomí o konkrétních teoriích mohlo usnadnit rozhodování. Ano. Celá etika je pro pomáhající profese bezpochyby nezbytná. A tyto dvě oblasti by měly být i v praxi úzce propojené a je třeba pracovat na jejich vzájemném obohacování.

Seznam použitých zdrojů:

ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001.
ISBN 80-200-0917-5.

BAŠTECKÁ, B. *Terénní krizová práce*. Praha: Grada, 2005.
ISBN 80-247-0708-X.

DENISE, T. C., WHITE, N. P., PETERFREUND, S. P. *Great Traditions in Ethics*. Belmont: Thompson Wadsworth, 2008. ISBN 978-0-495-09498-2.

DOMINELLI, L. *Introducing Social Work*. Cambridge: Polity Press, 2009.
ISBN 978-0-7456-4087-7.

FIALA, P. *Laboratoř sekularizace*. Brno, CDK, 2007. ISBN 978-80-7325-141-3.

FROMM, E. *Umění milovat*. Praha: Český klub, 2010. ISBN 978-80-86922-32-4.

GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 2005. ISBN 80-7203-124-4.

GOLDMANN, R., CICHÁ, M. *Etika zdravotní a sociální práce*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0350-1.

GUGGENBÜHL-CRAIG, A. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-302-4.

HÁJEK, K. *Práce s emocemi pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2007.
ISBN 978-80-7367-346-8.

HAWKINS, P./ SHOHET, R. *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha: Portál; 2004.
ISBN 80-7178-715-9187.

JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003.
ISBN 80-7254-329-6.

JUNG, C.G. *Člověk a duše*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0543-9.

KRÁLOVÁ, J. *Speciální techniky sociální práce*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002. ISBN 80-86568-16-4.

KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0152-5.

KOPŘIVA, K., *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 2006.
ISBN 80-7367-181-6.

- LINVILLE, M. D. *Je vše dovoleno?* Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-081-0
- MARTÍNEK, M. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Jabok, 2008. ISBN 978-80-904137-2-6.
- MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003a. ISBN 978-80-7367-502-8.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003b. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MATOUŠEK, O./ KOLÁČKOVÁ, J./ KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*, Praha: Portál, 2005. ISBN 978-80-7367-818-0.
- MUSIL, L. „*Ráda bych Vám pomohla, ale...*“. *Dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9.
- NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-0625-7.
- NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-0592-7.
- NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 2009a. ISBN 978-80-200-1680-5.
- NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie* Praha: Academia, 2009b. ISBN 978-80-200-1679-9.
- OPATRŇÝ, M., LEHNER, M. a kol. *Teorie a praxe charitativní práce. Uvedení do problematiky. Praktická reflexe a aplikace*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7394-214-4.
- PELZER, D. *Dítě zvané to*. Praha: Columbus, 2007. ISBN 978-80-7249-229-9.
- PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-331-0.
- PLAŇAVA, I. *Průvodce mezilidskou komunikací*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0858-2.
- POPKIN, R.H., STROLL, A. *Filosofie pro každého*. Praha: Ivo Železný, 2005. ISBN 80-237-3942-5.
- ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. Praha: Slon, 1994. ISBN 80-85850-00-1.
- SCOTT, J., MARSHALL, G. *A Dictionary of Sociology*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-953300-8.
- SOKOL, J. *Člověk a náboženství*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-886-4.

SOKOL, J. *Etika a život. Pokus o praktickou filosofii*. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-063-3.

SOKOL, J. *Filosofická antropologie. Člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-422-9.

SOKOL, J. PINC, Z. *Antropologie a etika*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-372-5.

ŠRAJER, J., MUSIL, L. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. Boskovice: Albert, 2008. ISBN 978-80-7326-145-0.

THOMPSON, M. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-806-6.

ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. Praha: Slon, 2007. ISBN 978-80-86429-36-6.

Periodika:

BAJER, P., V posouzení životní situace dítěte se upřednostňují materiální podmínky před hodnotou rodiny. *Sociální práce/ Sociálna práca*, 2006, č. 1, str. 3- 5.

KURKI-SUONIO, K., Joint Custody as an Interpretation of the Best Interests of the Child in Critical and Comparative Perspective. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2000, č.14, str. 183-205.

NEČASOVÁ, M. Respekt ke klientům na praktickém příkladu kvality života seniorů v domově. *Sociální práce/ Sociálna práca*, 2004, č. 4, str. 39 – 53.

ŠKULECOVÁ, A., JANKOVSKÝ, J. Význam etických aspektů práce v pomáhajících profesích. *Sociální práce/ Sociálna práca*, 2004, č. 4, str. 54 – 61.

ŽÁRSKÝ, M., Dopis ředitele odboru sociálních služeb MPSV Martina Žárského sociálním pracovníkům. *Sociální práce/ Sociálna práca*, 2007, č. 1, str. 3 – 4.

Legislativní dokumenty:

Zákon 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon 273/2008 Sb., o Policii České republiky. § 47

Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník

Zákon 135/2006, kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím § 74a

Elektronické zdroje:

Convention on the Rights of the Children [online]. [cit. 19. 2. 2011]. Dostupné na www: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf>>.

Etický kodex Policie České Republiky [online]. [cit. 27. 2. 2011]. Dostupné na www: <<http://www.policie.cz/clanek/eticky-kodex-policie-ceske-republiky.aspx>>.

Etický kodex sociálních pracovníků [online]. [cit. 27. 2. 2011]. Dostupné na www: <http://www.vkci.cz/soubory/prilohy/67_0_eticky%20kodex%20soc%20pracovniku.pdf>.

Etický kodex učitelů [online]. [cit. 27. 2. 2011]. Dostupné na www: <<http://www.sssenov.cz/dokumenty/eticky-kodex.pdf>>.

Etický kodex zdravotnických pracovníků [online]. [cit. 27. 2. 2011]. Dostupné na www: <http://www.nembv.cz/soubory/et_kod_nel-e09b7c.pdf>.

Metodické doporučení MPSV k vyhodnocování situace dětí v obtížné sociální situaci [online]. [cit. 23. 2. 2011]. Dostupné na www: <www.mpsv.cz/files/clanky/7287/Metodicky_pokyn_150307.pdf>.

Studijní podklady:

Současné etické systémy. Vyučováno na TF-JU. Přednášející Machula, T.
Nepublikováno. 2009, 36 str.

Seznam příloh

- Příloha I. Etický kodex sociálních pracovníků
- Příloha II. Etický kodex zdravotnických pracovníků
- Příloha III. Etický kodex pedagogických pracovníků
- Příloha IV. Etický kodex Policie České republiky

Etický kodex sociálních pracovníků

1. Etické zásady

- 1.1. Sociální práce je založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti. Sociální pracovníci proto dbají na dodržování lidských práv u skupin a jednotlivců tak, jak jsou vyjádřeny v dokumentech relevantních pro praxi sociálního pracovníka, a to především ve Všeobecné deklaraci lidských práv, Chartě lidských práv Spojených národů a v Úmluvě o právech dítěte a dalších mezinárodních deklaracích a úmluvách. Dále se řídí Ústavou, Listinou základních práv a svobod a dalšími zákony tohoto státu, které se od těchto dokumentů odvíjejí.
- 1.2. Sociální pracovník respektuje jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, rasu či barvu pleti, mateřský jazyk, věk, pohlaví, rodinný stav, zdravotní stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení a bez ohledu na to, jak se podílí na životě celé společnosti.
- 1.3. Sociální pracovník respektuje právo každého jedince na seberealizaci v takové míře, aby současně nedocházelo k omezení stejného práva druhých osob.
- 1.4. Sociální pracovník pomáhá jednotlivcům, skupinám, komunitám a sdružení občanů svými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi při jejich rozvoji a při řešení konfliktů jednotlivců se společností a jejich následků.
- 1.5. Sociální pracovník dává přednost profesionální odpovědnosti před svými soukromými zájmy. Služby poskytuje na nejvyšší odborné úrovni.

2. Pravidla etického chování sociálního pracovníka

2.1 Ve vztahu ke klientovi

- 2.1.1. Sociální pracovník podporuje své klienty k vědomí vlastní odpovědnosti.
- 2.1.2. Sociální pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů.
- 2.1.3. Sociální pracovník pomáhá se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace všem klientům. Sociální pracovník jedná s každým člověkem jako s celostní bytostí. Zajímá se o celého člověka v rámci rodiny, komunity

a společenského a přirozeného prostředí a usiluje o rozpoznání všech aspektů života člověka. Sociální pracovník se zaměřuje na silné stránky jednotlivců, skupin a komunit, a tak podporuje jejich zmocnění.

- 2.1.4. Chrání klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. Data a informace požaduje s ohledem na potřebnost při zajištění služeb, které mají být klientovi poskytnuty a informuje ho o jejich potřebnosti a použití. Žádnou informaci o klientovi neposkytne bez jeho souhlasu. Výjimkou jsou osoby, které nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (zejména nezletilé děti) nebo tehdy, kdy jsou ohroženy další osoby. V případech, kde je to v souladu s platnými právními předpisy, umožňuje účastníkům řízení nahlížet do spisů, které se řízení týkají.
- 2.1.5. Sociální pracovník podporuje klienty při využívání všech služeb a dávek sociálního zabezpečení, na které mají nárok, a to nejen od instituce, ve které jsou zaměstnáni, ale i ostatních příslušných zdrojů. Poučí klienty o povinnostech, které vyplývají z takto poskytnutých služeb a dávek. Podporuje klienta při řešení problémů týkajících se dalších sfér jeho života.
- 2.1.6. Sociální pracovník podporuje klienty při hledání možností jejich zapojení do procesu řešení jejich problémů.
- 2.1.7. Sociální pracovník je si vědom svých odborných a profesních omezení. Pokud s klientem nemůže sám pracovat, předá mu informace o dalších formách pomoci. Sociální pracovník jedná s osobami, které používají jejich služby (klienty) s účastí, empatií a péčí.

2.2 Ve vztahu ke svému zaměstnavateli

- 2.2.1. Sociální pracovník odpovědně plní své povinnosti vyplývající ze závazku ke svému zaměstnavateli.
- 2.2.2. V zaměstnavatelské organizaci spolupůsobí při vytváření takových podmínek, které umožní sociálním pracovníkům v ní zaměstnaným přijmout a uplatňovat závazky vyplývající z tohoto kodexu.
- 2.2.3. Snaží se ovlivňovat sociální politiku, pracovní postupy a jejich praktické uplatňování ve své zaměstnavatelské organizaci s ohledem na co nejvyšší úroveň služeb poskytovaných klientům.

2.3 Ve vztahu ke kolegům

- 2.3.1. Sociální pracovník respektuje znalosti a zkušenosti svých kolegů a ostatních odborných pracovníků. Vyhledává a rozšiřuje spolupráci s nimi a tím zvyšuje kvalitu poskytovaných sociálních služeb.
- 2.3.2. Respektuje rozdíly v názorech a praktické činnosti kolegů a ostatních odborných a dobrovolných pracovníků. Kritické připomínky k nim vyjadřuje na vhodném místě vhodným způsobem.
- 2.3.3 Sociální pracovník iniciuje a zapojuje se do diskusí týkajících se etiky se svými kolegy a zaměstnavateli a je zodpovědný za to, že jeho rozhodnutí budou eticky podložena.

2.4. Ve vztahu ke svému povolání a odbornosti

- 2.4.1. Sociální pracovník dbá na udržení a zvyšování prestiže svého povolání.
- 2.4.2. Neustále se snaží o udržení a zvýšení odborné úrovně sociální práce a uplatňování nových přístupů a metod.
- 2.4.3. Působí na to, aby odbornou sociální práci prováděl vždy kvalifikovaný pracovník s odpovídajícím vzděláním.
- 2.4.4. Je zodpovědný za své soustavné celoživotní vzdělávání a výcvik, což je základ pro udržení stanovené úrovně odborné práce a schopnosti řešit etické problémy.
- 2.4.5. Pro svůj odborný růst využívá znalosti a dovednosti svých kolegů a jiných odborníků, naopak své znalosti a dovednosti rozšiřuje v celé oblasti sociální práce.
- 2.4.6. Sociální pracovník spolupracuje se školami sociální práce, aby podpořil studenty sociální práce při získávání kvalitního praktického výcviku a aktuální praktické znalosti.

2.5. Ve vztahu ke společnosti

- 2.5.1. Sociální pracovník má právo i povinnost upozorňovat širokou veřejnost a příslušné orgány na případy porušování zákonů a oprávněných zájmů občanů.

- 2.5.2. Zasazuje se o zlepšení sociálních podmínek a zvyšování sociální spravedlnosti tím, že podněcuje změny v zákonech, v politice státu i v politice mezinárodní.
- 2.5.3. Upozorňuje na možnost spravedlivějšího rozdělení společenských zdrojů a potřebu zajistit přístup k těmto zdrojům těm, kteří to potřebují.
- 2.5.4. Působí na rozšíření možností a příležitostí ke zlepšení kvality života pro všechny osoby, a to se zvláštním zřetelem ke znevýhodněným a postiženým jedincům a skupinám.
- 2.5.5. Sociální pracovník působí na zlepšení podmínek, které zvyšují vážnost a úctu ke kulturám, které vytvořilo lidstvo.
- 2.5.6. Sociální pracovník požaduje uznání toho, že je zodpovědný za své jednání vůči osobám, se kterými pracuje, vůči kolegům, zaměstnavatelům, profesní organizaci a vzhledem k zákonným ustanovením, a že tyto odpovědnosti mohou být ve vzájemném konfliktu.

Etické problémové okruhy

Tyto problémové okruhy by měly být rozpracovány v rozšířeném kodexu, který by byl zaměřen na specifika sociální práce v různých oblastech.

Sociální práce s jednotlivcem, rodinami, skupinami, komunitami a organizacemi vytváří pro sociálního pracovníka situace, ve kterých musí nejen eticky hodnotit, vybírat možnosti, ale i eticky rozhodovat. Sociální pracovník eticky uvažuje při sociálním šetření, sběru informací, jednáních a při své profesionální činnosti o použití metod sociální práce, o sociálně technických opatřeních a administrativně správních postupech z hlediska účelu, účinnosti a důsledků na klientův život.

A. Základní etické problémy jsou

- kdy vstupovat či zasahovat do života občana a jeho rodiny, skupiny či obce (např. z hlediska prevence či sociální terapie společensky nežádoucí situace),
- kterým sociálním případům dát přednost a věnovat čas na dlouhodobé sociálně výchovné působení,
- kolik pomoci a péče poskytnout, aby stimulovaly klienta ke změně postojů a k odpovědnému jednání a nevedly k jejich zneužití,

- kdy přestat se sociální terapií a poskytováním služeb a dávek sociální pomoci

B. Další problémové okruhy, které se občas vyskytují a vyžadují etické hodnocení a rozhodování vyplývají z následujících situací, kdy loajalita sociálního pracovníka s klientem se dostane do střetu zájmů

- při konfliktu zájmu samotného sociálního pracovníka se zájmem klienta,
- při konfliktu klienta a jiného občana,
- při konfliktu mezi institucí či organizací a skupinou klientů,
- při konfliktu zájmu klientů a ostatní společností,
- při konfliktu mezi zaměstnavatelem a jeho sociálními pracovníky.

C. Sociální pracovník má ve své náplni roli pracovníka, který klientům pomáhá a současně má klienty kontrolovat. Vztahy mezi těmito protichůdnými aspekty sociální práce vyžadují, aby si sociální pracovníci vyjasnili etické důsledky kontrolní role, a do jaké míry je tato role přijatelná z hlediska základních hodnot sociální práce.

Postupy při řešení etických problémů

1. Závažné etické problémy budou probírány a řešeny ve skupinách pracovníků v rámci Společnosti sociálních pracovníků ČR (dále jen Společnost). Sociální pracovník má mít možnost: diskutovat, zvažovat a analyzovat tyto problémy ve spolupráci s kolegy a dalšími odborníky, event. i za účasti stran, kterých se týkají.
2. Společnost může doplnit a přizpůsobit etické zásady pro ty oblasti terénní sociální práce, kde jsou etické problémy komplikované a závažné.
3. Na základě tohoto kodexu je úkolem Společnosti pomáhat jednotlivým sociálním pracovníkům analyzovat a pomáhat řešit jednotlivé problémy.

Etický kodex zdravotnických pracovníků

1. Zdravotnický pracovník nelékařských oborů (dále jen „zdravotnický pracovník“) při své práci zachovává úctu k životu, respektuje lidská práva a důstojnost každého jednotlivce bez ohledu na věk, pohlaví, rasu, národnost, víru, politické přesvědčení a sociální postavení.
2. Zdravotnický pracovník dbá na dodržování Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, na dodržování práv pacientů, tak jak jsou vyjádřena v Chartě práv pacientů a v Chartě práv hospitalizovaných dětí.
3. Zdravotnický pracovník je povinen přistupovat ke své práci s veškerou odbornou schopností, kterou má, s vědomím profesionální odpovědnosti za podporu zdraví, prevenci nemocí, za obnovu zdraví a zmírňování utrpení, za přispění ke klidnému umírání a důstojné smrti.
4. Zdravotnický pracovník poskytuje zdravotní péči jednotlivcům, rodinám, skupinám a spolupracuje s odborníky jiných oborů. Při poskytování zdravotní péče vždy nadřazuje zájmy těch, kterým poskytuje péči, nad zájmy své.
5. Zdravotnický pracovník je povinen chránit informace o těch, kterým poskytuje své služby, bez ohledu na způsob, jakým jsou tyto informace získávány, shromažďovány a uchovávány. Povinnou zdravotnickou dokumentaci vede pečlivě a pravdivě, chrání ji před zneužitím a znehodnocením.
6. Zdravotnický pracovník aktivně prohlubuje znalosti o právních předpisech platných pro jeho profesi a dodržuje je.
7. Zdravotnický pracovník nesmí podřizovat poskytování zdravotní péče komerčním zájmům subjektů, působících v oblasti zdravotnictví.

Zdravotnický pracovník a spoluobčané

1. Zdravotnický pracovník při poskytování zdravotní péče respektuje životní hodnoty občanů, jejich životní zvyky, duchovní potřeby a náboženské přesvědčení a snaží se vytvářet podmínky zohledňující individuální potřeby jednotlivců.
2. Zdravotnický pracovník v rozsahu své odbornosti a pravomocí poskytuje občanům informace, které jim pomáhají převzít spoluzodpovědnost za jejich zdravotní stav a případnou léčbu.
3. Zdravotnický pracovník považuje informace o pacientech za důvěrné a je si vědom povinnosti zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o nichž se dozvěděl v souvislosti s výkonem svého povolání.
4. Zdravotnický pracovník při poskytování zdravotní péče dbá v maximální možné míře o zajištění intimity.
5. Zdravotnický pracovník nesmí zneužít ve vztahu k nemocnému jeho důvěru a závislost jakýmkoli způsobem (PRO).
6. Zdravotnický pracovník se snaží při poskytování zdravotní péče docílit vztahu založeného na důvěře, který ctí práva pacienta, reaguje na aktuální rozpoložení pacienta, současně jsou respektována jeho práva a povinnosti zdravotnického pracovníka jako poskytovatele zdravotní péče.

Zdravotnický pracovník a praxe

1. Zdravotnický pracovník poskytuje zdravotní péči v rozsahu své odbornosti a pravomocí, s potřebnou mírou autoregulace a empatie.
2. Zdravotnický pracovník aktivně usiluje o vlastní odborný, osobní a intelektuální růst po celou dobu svého profesionálního života a své nové znalosti a dovednosti se snaží využít v praxi.
3. Zdravotnický pracovník usiluje o co nejvyšší kvalitu a úroveň poskytované zdravotní péče.
4. Zdravotnický pracovník poskytne nezbytně nutnou zdravotní péči i nad rámec svých pravomocí, pokud ji nemůže poskytnout způsobilý zdravotnický pracovník

a pokud nebezpečí, které plyne z prodlení, je větší než možné nebezpečí plynoucí z nedostatečných znalostí a dovedností zdravotnického pracovníka.

5. Zdravotnický pracovník jedná a vystupuje tak, aby jeho chování přispělo k udržení prestiže a zvyšování společenského uznání zdravotnických povolání.
6. Zdravotnický pracovník při přebírání úkolu i při pověřování úkolem zodpovědně zvažuje kvalifikaci svou i ostatních zdravotnických pracovníků.

Zdravotnický pracovník a společnost

- 3 Zdravotnický pracovník působí na zdravotní uvědomění jednotlivců při poskytování zdravotní péče. Podle svých odborných schopností se podílí na podporování a šíření zásad zdravého života, zásad ochrany životního prostředí, objasňování problémů spojených s péčí o poškozené zdraví lidí.
- 4 Zdravotnický pracovník spolupracuje při těch aktivitách, které směřují ke zlepšení zdravotního a sociálního prostředí v životě lidí.

Zdravotnický pracovník a spolupracovníci

1. Zdravotnický pracovník spolupracuje v rámci mezioborového týmu s ostatními odborníky tak, aby byly splněny všechny cíle plánu komplexní zdravotní péče o pacienta.
2. Zdravotnický pracovník respektuje znalosti a zkušenosti svých kolegů i spolupracovníků jiných odborností.
3. Zdravotničtí pracovníci se navzájem podporují ve svých odborných rolích a aktivně rozvíjejí úctu k sobě i druhým.
4. Zdravotnický pracovník vystupuje, podle aktuální situace, jako ochránce pacienta, zejména pokud je péče o něho ohrožena nevhodným chováním nebo jednáním jiného zdravotníka či osoby.

Zdravotnický pracovník a profese

1. Zdravotnický pracovník je odpovědný za kvalitu jím poskytované zdravotní péče a za co nejvyšší odbornou úroveň svého vzdělávání.
2. Zdravotnický pracovník dbá na udržování a zvyšování prestiže své profese.
3. Zdravotnický pracovník se neustále snaží o rozvoj své profese, o rozvoj svého profesního zaměření a zvýšení své odborné úrovně.

Profesně etický kodex učitele

Obecné zásady

1. Profese učitele je mimořádně silně eticky exponovaná.
2. Profese učitele je jedno z nejzávažnějších humanitních poslání. Učitel je odpovědný rozmanitým společenským institucím (např. rodině, státu), lidským instancím (např. dítěti, rodičům, národu, lidstvu), ale i instancím nadosobním (např. dějinným, budoucnosti, lidství, pravdě, duchu).
3. Učitel ustavičně poměruje své profesní působení i mimoprofesní chování nejvyššími humanitními normami – základními dokumenty o lidských právech, zvláště pak listinou práv dítěte.
4. Učitel se v duchu demokratických principů snaží respektovat, uplatňovat a obhajovat občanská a politická práva a svobody, především svobodu v přístupu ke vzdělávání a právo na stejné šance ve vzdělávání pro všechny.
5. Učitel se ustavičně snaží odhalovat vědomé i nevědomé formy netolerance a nespravedlnosti ve výchovně vzdělávacím procesu – jak u sebe, tak u kolegů a v celé společnosti – a snaží se přispět k jejich odstranění.
6. Učitel přijímá svou profesi nejen jako běžné zaměstnání a výdělečnou činnost, ale jako celoživotní poslání vyžadující nasazení celého člověka.
7. Učitel se tímto profesně etickým kodexem zavazuje především k tomu, že bude i nad rámec svých pracovně právních povinností, vymezených např. zákoníkem práce, pracovní smlouvou, vnitřním řádem školy apod., naplňovat lidský a společenský smysl profese učitele především ustavičnou prací na sobě, rozvíjením a prohlubováním své osobnosti.
8. Veřejná pověst a společenská prestiž učitele vyžaduje, aby i mimoprofesní chování a osobní život učitele byly v souladu s obecně přijatými mravními normami.

Učitel a výkon povolání

1. Učitel se tímto profesně etickým kodexem zavazuje k tomu, že bude kvalitním výkonem svého povolání v rámci svých pracovně právních povinností – ale i nad tento rámec – přispívat k ustavičnému zvyšování úrovně profesní a stavovské cti a tím i ke zvyšování dobré veřejné pověsti a společenské prestiže profese učitele.
2. Učitel se snaží, aby do výkonu jeho povolání nepronikaly rušivě pracovně organizační profesní a vnitro stavovské problémy – aby tak ti, jimž má učitel sloužit, měli pocit, že se jim dostává odborně kvalifikované a lidsky vysoce hodnotné služby.
3. Učitel se snaží vykonávat své povolání na takové odborné úrovni, jaká odpovídá současnému stavu pedagogické vědy. Učitel je proto povinen udržovat si povědomí o odborném vývoji svého oboru a je povinen se dále vzdělávat a rozvíjet svou profesní kvalifikaci.
4. Nevyzkoušené výchovné a vzdělávací postupy může učitel experimentálně ověřovat jen v mezích daných zákonem a pracovně právními vztahy a se souhlasem zákonných zástupců dětí.
5. Učitel nedává svou profesi k dispozici podnikatelským aktivitám a obchodním zájmům, včetně reklamy a marketingu, a to ani v případě, že by z toho neměl osobní finanční prospěch či jiné hmotné výhody.
6. Učitel nesmí přijímat finanční odměnu nebo jiné hmotné výhody od výrobců zboží či poskytovatelů služeb za to, že jim umožní odbyt v rámci výchovně vzdělávacího procesu.
7. Učitel nebude prosazovat užití výchovně vzdělávacích metod, prostředků a pomůcek, na nichž je osobně finančně nebo jinak hmotně zainteresován.
8. Učitel se zdrží nečestných a nedůstojných aktivit majících za úkol prosadit ekonomické zájmy určitého pedagogického zařízení nebo majících za úkol z ekonomických důvodů zvýšit počet žáků v pedagogickém zařízení.

Učitel a žák

2. Učitel výchovně vzdělávacím působením pomáhá žáku realizovat jeho lidský potenciál a pomáhá mu stát se plnohodnotným a platným členem společnosti.
3. Učitel se snaží nalézt optimální rovnováhu mezi povinnostmi a odpovědnostmi žáka na jedné straně a právy a svobodami žáka na straně druhé tak, aby mohla být práva a svobody žáka realizovány v nejvyšší možné míře.
4. Učitel se snaží, aby mentorský, autoritativní pedagogický přístup byl uplatňován v nejnižší nutné míře a aby v nejvyšší možné míře byl v žákovi respektován partner, osvojující si samostatné a odpovědné realizování osobních práv a svobod.
5. Učitel nesmí vystavit žáka lidskému ponížení a neúměrnému psychickému zatížení.
6. Učitel užívá kázeňské prostředky s velkou obezřetností a s taktem, vždy s přihlédnutím k individuálnímu případu a konkrétní situaci.
7. Učitel neuplatňuje při udržování kázně tezi o kolektivní vině a nevytváří falešnou žákovskou solidaritu (např. trestáním kolektivu za vinu jednoho). Učitel při udržování kázně respektuje přirozenou žákovskou solidaritu a nepodporuje pedagogicky neoprávněnou denunciaci a nekolegialitu (např. žalování, donášení, pověřování žáků dozorem nad spolužáky).
8. Učitel nesmí žádného žáka nespravedlivě zvýhodňovat nebo znevýhodňovat. Varuje se každé formy diskriminace a protekce.
9. Učitel je povinen srozumitelným způsobem odpovědně a taktně informovat žáka a jeho zákonné zástupce o výsledcích žákovy školní práce.
10. Učitel je povinen poskytnout vyčerpávající informace o výsledcích žákovy práce všem ostatním učitelům, kteří se podílejí na výchovně vzdělávacím procesu žáka.
11. Učitel je povinen vyžadovat od ostatních pedagogických účastníků výchovně vzdělávacího procesu a od zákonných zástupců všechny informace týkající se žákovy školní práce a jeho rozvoje.
12. Učitel nepodává informace týkající se žáka žádné třetí nezúčastněné straně. (Např. třídní schůzky organizuje tak, aby o výsledcích a problémech žáka hovořil jen před jeho zákonnými zástupci.)
13. Učitel zachází s taktem s důvěrnými informacemi, které se o žácích dozvěděl v průběhu výchovně vzdělávacího procesu.
14. Učitel nesmí využívat žádných vzájemných vztahů s žáky pro soukromé výhody.

15. Učitel nepřijímá od žáků ani od jejich zákonných zástupců dary či služby, které by mohly ovlivnit nestrannost jeho rozhodování a spravedlnost v rovném přístupu ke všem.
16. Učitel respektuje právo žáka a jeho zákonných zástupců na svobodnou volbu pedagogického zařízení. Zdrží se nečestných nebo nedůstojných praktik (aktivit), které by vedly k ekonomicky motivovanému zvyšování počtu žáků v pedagogickém zařízení, na němž je učitel hmotně zainteresován.

Učitel a ostatní učitelé

1. Učitel pomáhá vytvářet solidární kolektiv především s těmi učiteli, kteří se spolu s ním účastní výchovně vzdělávacího procesu. Týmovou výchovně vzdělávací práci chápe jako přirozený rámec svého pedagogického působení, ale nepřenáší odpovědnost za své pedagogické působení na pedagogický kolektiv.
2. Učitel vstupuje do kontaktů s ostatními učiteli a s pedagogickými institucemi a sdruženími, které mu mohou pomoci ke zkvalitňování vlastní pedagogické činnosti a ke zvyšování odborné kvalifikace.
3. Učitel přispívá praktickou pomocí, radou i konstruktivní kritikou ke zkvalitnění práce jiných učitelů.
4. Učitel zásadně nekritizuje ani žádným způsobem nezlehčuje práci jiných učitelů před žáky, jejich zákonnými zástupci a nepedagogickým personálem.

Etický kodex Policie České republiky

Příslušníci Policie České republiky, vědomi si svého poslání, spočívajícího ve službě veřejnosti, založeného na úctě a respektu k lidským právům, vyjadřují následující principy, jež chtějí sdílet a dodržovat.

1. Cílem Policie České republiky je

- a. chránit bezpečnost a pořádek ve společnosti,
- b. prosazovat zákonnost,
- c. chránit práva a svobody osob,
- d. preventivně působit proti trestné a jiné protiprávní činnosti a potírat ji,
- e. usilovat o trvalou podporu a důvěru veřejnosti.

2. Základními hodnotami Policie České republiky je

- a. profesionalita,
- b. nestrannost,
- c. odpovědnost,
- d. ohleduplnost,
- e. bezúhonnost.

3. Závazkem Policie České republiky vůči společnosti je

- a. prosazovat zákony přiměřenými prostředky s maximální snahou o spolupráci s veřejností, státními a nestátními institucemi,
- b. chovat se důstojně a důvěryhodně, jednat se všemi lidmi slušně, korektně a s porozuměním a respektovat jejich důstojnost,
- c. uplatňovat rovný a korektní přístup ke každé osobě bez rozdílu, v souladu s respektováním kulturní a hodnotové odlišnosti příslušníků menšinových skupin všude tam, kde nedochází ke střetu se zákony,

- d. při výkonu služby jednat taktně, korektně a vhodně uplatňovat princip volného uvážení,
- e. používat donucovacích prostředků pouze v souladu se zákonem; nikdy nezacházet s žádnou osobou krutě, nehumánně či ponižujícím způsobem,
- f. nést odpovědnost za každou osobu, která byla omezena Policií České republiky na osobní svobodě,
- g. zachovávat mlčenlivost o informacích zjištěných při služební činnosti,
- h. zásadně odmítat jakékoliv korupční jednání, netolerovat tuto protizákonnou činnost u jiných příslušníků Policie České republiky, odmítnout dary nebo jiné výhody, jejichž přijetím by mohlo dojít k ovlivnění výkonu služby,
- i. zásadně se vyhýbat jakémukoliv jednání, které by mohlo být střetem zájmů

4. Závazkem vůči ostatním příslušníkům Policie České republiky je

- a. usilovat o otevřenou a partnerskou spolupráci,
- b. dbát, aby vztahy byly založeny na základě profesní kolegiality, vzájemné úcty, respektování zásad slušného a korektního jednání; jakékoliv formy šikanování a obtěžování ze strany spolupracovníků či nadřízených jsou vyloučeny,
- c. netolerovat ani nekrýt podezření z trestné činnosti jiných příslušníků Policie České republiky a trestnou činnost neprodleně oznámit; stejně tak netolerovat ani jiné jejich protiprávní jednání či jednání, které je v rozporu s Etickým kodexem Policie České republiky.

5. Osobním a profesionálním přístupem příslušníků Policie České republiky je

- a. nést osobní odpovědnost za svoji morální úroveň a svůj profesionální výkon,
- b. chovat se bezúhonně ve službě i mimo ni tak, aby důstojně reprezentovali Policii České republiky svým jednáním, vystupováním i zevnějškem.

Každý příslušník Policie České republiky, který jedná v souladu se zákonem a Etickým kodexem Policie České republiky, si plně zaslouží úctu, respekt a podporu společnosti, jejíž bezpečnost chrání i s nasazením vlastního života.

ABSTRAKT

FOUSKOVÁ, E. *Etická dilemata v pomáhajících profesích pracujících s týranými a zneužívanými dětmi z pohledu různých etických přístupů*. České Budějovice 2011. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce Markéta Elichová.

Klíčová slova: pomáhající profese, etika, etické teorie, etický kodex, týrání, zneužívání, dítě, dilema

Práce se zabývá otázkou, jak mohou být etická dilemata hodnocena a řešena pomocí jednotlivých etických teorií. Jedná se o dilemata, která pociťují pomáhající pracovníci, kteří se během výkonu své profese setkávají se skupinou týraných a zneužívaných dětí.

První část práce poskytuje ukotvení konkrétních pojmů, které se k práci vztahují. V další části je věnována pozornost faktorům, které mohou vznik dilematu ovlivnit, a která jsou v rámci řešení dilemat reflektována. Následuje hlavní část práce, která se zabývá etickým rozborem konkrétních zjištěných dilemat. Dilemata jsou analyzována pomocí odborné literatury a etických přístupů. Ke každému dilematu je připojena reflexe jeho řešení podle etických teorií a podle etických kodexů daných pracovníků, ze které vyplývají možné nedostatky. Práce je ukončena kapitolou o navrhovaných řešeních této situace a praktickým přínosem práce.

ABSTRACT

Ethical dilemmas in the helping professions working with mistreated and abused children from the perspective of various ethical approaches.

Key words: helping profession, ethics, ethical theory, ethical code, mistreatment, abuse, child, dilemma

The aim of this thesis is to examine how ethical dilemmas can be assessed and addressed by the various ethical theories. These are dilemmas experienced by the help workers who encounter within their profession with a group of mistreated and abused children.

First part of the thesis provides the description of the specific concepts related to work. The following section is devoted to factors that may influence the emergence of a dilemma and which are reflected within the solutions of the dilemmas. The main part of the thesis deals with the ethical analysis of specific dilemmas identified. Individual dilemmas are analyzed using the literature and ethical approaches. To each dilemma a reflection of its solutions is attached according to ethical theories and ethical codes of the workers from which possible insufficiencies arise. The thesis is concluded by the chapter on the proposed solutions of this situation and the practical benefits of the work.